

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის

სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ელენე მარტაშვილი

სოციალური მუშაობის გამოწვევები კანონთან კონფლიქტში

მყოფ 14 წლამდე ახალგაზრდებთან

სოციალურ მუშაობა

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია სოციალური მუშაობის

მაგისტრის ხარისხის მოსაპოვებლად

სამაგისტრო ნაშრომის ხელმძღვანელი: თამარ მახარაძე

სამეცნიერო ხარისხი: ასოცირებული პროფესორი;

საჯარო პოლიტიკის დოქტორი

2019

თბილისი

სოციალური მუშაობის გამოწვევები კანონთან კონფლიქტში

მყოფ 14 წლამდე ახალგაზრდებთან

ანოტაცია

ნაშრომში განხილულია არასრულწლოვნების მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებული საკითხები, როგორც საქართველოში, ასევე, საერთაშორისო ასპარეზზე. კვლევის მიზანს წარმოადგენს იმ ფაქტორების გაანალიზება, რომელიც გავლენას ახდენს არასრულწლოვნების მიერ ჩადენილ დელიქტურ ქცევაზე, იმ გამოწვევებისა და სირთულეების იდენტიფიცირება, რომელთა წინაშეც კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნები დგანან. იმ თავისებურებების გააზრება, რაც თან ახლავს სოციალური მუშაობის პრაქტიკას არასრულწლოვნებთან მუშაობის პროცესს, განხილულია საუკეთესო პრაქტიკა პრევენციის მიმართულებით.

ნაშრომი შედგება სამი ნაწილისაგან, პირველი ნაწილი თეორიული ხასიათისაა, რომელიც ლიტერატურის მიმოხილვას მოიცავს, წარმოდგენილია არასრულწლოვნებთან მუშაობის გამოცდილება, როგორც საქართველოში, ასევე, საერთაშორისო ასპარეზზე, კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნებთან დაკავშირებული სსვადასხვა საკითხის განხილვას, სოციალური მუშაკის როლისა და თავისებურებების გააზრებას; არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციასთან დაკავშირებული სსვადასხვა საკითხის ანალიზს.

მეორე ნაწილი პრაქტიკული ხასიათისაა, წარმოდგენილია სიღრმისეული კვლევის შედეგად მიღებული მონაცემები და მათი ანალიზი;

მესამე ნაწილში წარმოდგენილია დასკვნა და რეკომენდაციები, ასევე, გამოყენებული ლიტერატურა.

კვლევა ეყრდნობა თვისებრივ კვლევის მეთოდებს, კერძოდ სიღრმისეულ ინტერვიუს და დოკუმენტაციის ანალიზს.

კვლევა საინტერესო იქნება, იმ ადამიანებისათვის, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკითხებით და სფეროს განვითარებით.

Challenges of social work while working with juveniles under age 14 being in conflict with law

abstract

In the following dissertation, issues regarding to the juveniles justice system in Georgia and worldwide are discussed. The aim of the academic research is to analyze main factors having influence on delinquency acts committed by juveniles. It identifies challenges and problems which are familliarto juveniles being in comfliqt with a law. The last but not least, the given study further outlines the charactreistics associated to social work practice and working with juveniles per se.

Following study is divided into three main parts. The first part is theoretical and devoted to the literature review. Existing practices regarding to juveniles justice system in Georgia and in other countries, including the western hemisphere of the world, other issues of youth being in comflict with law and the role of social workers are analyzed.

The second part of the study is more practical and data and analysis retrieved from the in depth research will be discussed.

The third part summarizes the discussion and findings and sketches out the recommendations for policy makers. The dissertation utilizes the qualitative research methodology and largely relies on the in-depth interviews, as well as on the analysis of the primary and secondary sources.

Undoubtedly, the presented study will be interesting and useful for people working or being interested in developing juvenile justice system in Georgia.

შინაარსი

შესავალი 3-8გვ

I თავი. დანაშაული და მისი განმარტება სხვადასხვა თეორიისა და მიდგომის მიხედვით

1.1. დანაშაულისა და დევიანტური ქცევის შემსწავლელი ბიოლოგიური თეორიები.....10-12გვ

1.2. დანაშაულის ახსნის ფსიქოლოგიური თეორიები.....12-13გვ

1.2 დანაშაულის შემსწავლელი სოციალური თეორიები 13-15გვ

თავი II. არასრულწლოვანი და დანაშაული

2.1. საერთაშორისო პრაქტიკა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სფეროში.....15-18გვ

2.2. სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკობრივი ზღვარი და მასთან დაკავშირებული საკითხები.....18-20გვ

თავი 3. ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური და სოციალური აქტორების

გავლენა არასრულწლოვანთა დანაშაულებრივ ქცევაზე

3.1. ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური და სოციალური ფაქტორების ანალიზი.....20-23გვ

თავი IV. საქართველო და არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების რეფორმა

4.1 საკანონმდებლო ბაზა.....23-27გვ

თავი V. სოციალური მუშაკის როლი არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების

სისტემაში.....27-29გვ

თავი VI. არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენცია.....30-33გვ

თავი VII. კვლევის ანალიზი.....32-45გვ

თავი VI. დასკვნა/რეკომენდაცია.....45-50გვ

გამოყენებული ლიტერატურა.....50-53გვ

შესავალი

ნაშრომში განხილულია არასრულწლოვნების მართლმსაჯულების რეფორმის არსი საქართველოში, მასთან დაკავშირებული სირთულები, აღნიშნული კვლევა აერთიანებს ისეთ სოციალურ პრობლემებს როგორცაა არასრულწლოვანთა დანაშაული, მისი გამომწვევი ფაქტორები და სოციალური მუშაკის, როგორც დამხმარე პროფესიის როლი არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების მიმართულებით, განხილულია პრევენციის საკითხები ეფექტური ინტერვენციის მეთოდები.

თემის აქტუალობა - საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს სტატისტიკური მონაცემებით, ბოლო პერიოდში საგრძნობლად გაიზარდა არასრულწლოვანთა დანაშაული, განსაკუთრებით, 14 წლამდე არასრულწლოვნების მიმართულებით. საქართველოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი არის ერთ-ერთი

უმნიშვნელოვანესი რეფორმა საქართველოში ბავშვთა უფლებების სფეროში, თუმცა, როგორც ჩანს რეფორმაში არის მნიშვნელოვანი ხარვეზები, რომლებმაც ბოლო პერიოდში განსაკუთრებით იჩინა თავი. კანონში კონფლიქტთან მყოფი 14 წლამდე არასრულწლოვნები, რომლებსაც არ ეკისრებათ პასუხისმგებლობა კანონის წინაშე, რჩებიან სისტემის მიღმა, მათთან არ ხორციელდება არანაირი პრევენციული ღონისძიება, ხოლო, იდენტიფიცირებული არასრულწლოვნები, რომლებმაც პირველად ან უკვე რამოდენიმეჯერ ჩაიდინეს დელიქტენტური ქცევა, არ ხდება მათთვის არანაირი მომსახურების მიწოდება და სარებილიტაციო მომსახურებებში ჩართვა. სწორედ ამ საკითხებს უკავშირდება არასრულწლოვანთა დანაშაულებრივი ქმედებების ზრდა საქართველოში.

კვლევის მიზანი – კანონთან კონფლიქტში მყოფ 14 წლამდე ასაკის ახალგაზრდებთან სოციალური მუშაობის პროცესში აღმოცენებული გამოწვევების გაანალიზება;

კვლევის ამოცანები

- კანონთან კონფლიქტში მყოფ 14 წლამდე ასაკის ახალგაზრდების ბიო–ფსიქო–სოციალური განვითარების თავისებურებები – ფაქტორები რომლებიც ხელს უწყობს მოზარდების კრიმინალურ ცხოვრებაში ჩართვას;
- კანონთან კონფლიქტში მყოფ 14 წლამდე ასაკის ახალგაზრდებთან სახელმწიფოს მიერ წარმოებული მუშაობის გაანალიზება – არსებული მიდგომები და მომსახურებები ადგილობრივი და საერთაშორისო პერსპექტივიდან; ამ პროცესში სოციალური მუშაობის როლის გაანალიზება;
- კანონთან კონფლიქტში მყოფ 14 წლამდე ასაკის ახალგაზრდებთან მომუშავე სოციალური მუშაკების პროფესიული მომზადება და მუშაობის პროცესში აღმოცენებული სირთულეები;

კვლევის სამიზნე ჯგუფი - კვლევის სამიზნე ჯგუფს შეადგენენ კანონთან კონფლიქტში მყოფი 14 წლამდე პირები, მათი კანონიერი წარმომადგენლები, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სფეროში მომუშავე სპეციალისტები, და ამ სფეროს ექსპერტები.

კვლევის ტექნიკური ბაზა -სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოში ჩატარებული ინტერვიუებისათვის სივრცე, გამოყენებულ იქნება სკამი, მაგიდა, საწერი კალამი, ფურცელი, ხმის ჩამწარი, პერსონალური კომპიუტერი.

კვლევის მეთოდოლოგია- კვლევაში გამოყენებულ იქნება თვისებრივი კვლევის მეთოდი - სიღრმისეული ინტერვიუ, ასევე ექსპერტული გამოკითხვა, სხვადასხვა სახის დოკუმენტის შესწავლა და ანალიზი.

კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვნებთან შევიმუშავე კითხვარი, რომელიც შედგება 12 (თორმეტი) ღია კითხვისგან. დისკუსია ძირითადად შეეხებოდა კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვნების ყოველდღიურ ცხოვრებას, თანატოლებს, სკოლის როლს; ღირებულებათა და ფასეულობათა სისტემის განხილვას; დანაშაულის გამომწვევი ფაქტორების იდენტიფიცირებას; სოციალური მუშაკის როლის განხილვას.

კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნების კანონიერი წარმომადგენლებისთვის შემუშავებული კითხვარი შედგებოდა 11 (თერთმეტი) ღია კითხვისგან; სადისკუსიო კითხვარი ძირითადად შეეხებოდა მათ მიერ გამოყენებულ აღზრდის მეთოდებს შვილებთან დაკავშირებით, რამდენად არიან შვილების ცხოვრებაში ჩართულები და რამდენად იაზრებენ საკუთარ როლს არასრულწლოვნის მიერ განხორციელებულ დელიქვენტურ ქცევაზე; რამდენად ეფექტური იყო სოციალურ მუშაკთან თანამშრომლობა; რა სირთულეების და გამოწვევების წინაშე დგანან ამ ეტაპზე; ასევე, ვისაუბრეთ რეკომენდაციებსა და ცვლილებებზე.

კვლევაში მონაწილე სფეროს პრაქტიკოსი წარმომადგენლებისათვის შედგენილი კითხვარი შედგებოდა 10 (ათი) ღია კითხვისაგან. სადისკუსიო კითხვები ძირითადად შეეხებოდა მუშაობის გამოცდილებას, კომპეტენციას, მუშაობის დროს აღმოცენებულ პრობლემებს, პრაქტიკიდან გამომდინარე, დანაშაულის გამომწვევი ფაქტორების შესახებ მსჯელობას, ბოლოს შესაბამის რეკომენდაციებს.

სფეროს არაპრაქტიკოსი ექსპერტებისათვის შედგენილი კითხვარი შედგებოდა ასევე, 10 (ათი) კითხვისაგან, მნიშვნელოვანი აქცენტები გაკეთებული იყო, სოციალური მუშაობის როლზე არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისიტემაში, არსებული გამოწვევების იდენტიფიცირებაზე, საუკეთესო პრაქტიკის გაზიარებასა და სამომავლო რეკომენდაციების გამოკვეთაზე.

ინტერვენცია/განხორციელებული აქტივობები - კვლევა მიმდინარეობდა 2018 წლის ნოემბრის თვიდან 2019 წლის იანვრის თვის ჩათვლით. ჯამში ჩატარდა 34 სიღრმისეული ინტერვიუ, როგორც კანონთან კონფლიქტში მყოფ 14 წლამდე არასრულწოვნებთან, მათ კანონიერ წარმომადგენლებთან/მშობლებთან, სფეროში მომუშავე სხვადასხვა სფეროს პრაქტიკოსებთან და სფეროს ექსპერტებთან. კვლევის ფარგლებში გამოიკითხნენ სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს 12 სოციალური მუშაკი, 1 უფროსი სოციალური მუშაკი, სსიპ პრობაციის ეროვნული სააგენტოს 1 სოციალური მუშაკი და 1 პროფესიული ზედამხედველი, სსიპ დანაშაულის პრევენციის სოციალური მუშაკი. ასევე, შსს კრიმინალური პოლიციის დეპარტამენტის ვაკე-საბურთალოს სამმართველოს ორი განყოფილების ორი გამომძიებელი. ასევე, კვლევაში მონაწილეობა მიიღეს სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს მეურვეობა-მზრუნველობისა და სოციალური დეპარტამენტის უფროსმა, ამავე დეპარტამენტის ძალადობის ადმინისტრირების სამმართველოს უფროსმა და იურისტმა, საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის თავმჯდომარემ, ფსიქოლოგმა ქეთევან თავართქილაძემ. კვლევაში მონაწილეობენ კანონთან კონფლიქტში მყოფი 14 წლამდე - 9 არასრულწლოვანი და 5 არასრულწლოვნის კანონიერი წარმომადგენელი.

I თავი. დანაშაული და მისი განმარტება სხვადასხვა

თეორიისა და მიდგომის მიხედვით.

დანაშაული ყველაზე ფართო გაგებით, არის ქმედება, რომელიც არღვევს ამა თუ იმ ქვეყნის კანონმდებლობას, თუმცა, არ არსებობს დანაშაულის რაიმე კონკრეტული განმარტება. დანაშაული კონტექსტური და სიტუაციურია, რადგან ის რაც ერთ კულტურაში და სახელმწიფოში დანაშაულად ითვლება, შეიძლება სულაც არ ითვლებოდეს ანტისოციალურ ქცევად სხვაგან, ასევე, რაც საუკუნეების წინ დანაშაულად არ ითვლებოდა, ახლა შესაძლოა შესაბამისი კანონმდებლობით ისჯებოდეს. (შალიკაშვილი, 2010).

ერთ-ერთი საყოველთაოდ აღიარებული განსაზღვრებით, დანაშაული არის ქმედება, რომელიც ზიანს აყენებს არა მხოლოდ ინდივიდს, არამედ საზოგადოებასა და სახელმწიფოს და ეს ქმედება აკრძალულია და ისჯება კანონით. ასევე, კიდევ ერთი განმარტებით, დანაშაული მართლსაწინააღმდეგო, საზოგადოებისათვის საშიში ბრალეული ქმედებაა, რომელიც ისჯება კანონით. დანაშაულის ცნება განსაზღვრულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში, აღნიშნული კოდექსის მე-7 მუხლის თანახმად, სისხლისსამართლის პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული, ამავე კოდექსით გათავლისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ბრალეული ქმედება (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, მე-7 მუხლი, 1999, 22 ივნისი).

ვინაიდან ანტისოციალური ქმედება საუკუნეების მანძილზე წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან და აქტუალურ საკითხს საზოგადოების უსაფრთხოებისა და კეთილდღეობისათვის, საუკუნეების მანძილზე სხვადასხვა მეცნიერებები ცდილობდნენ აეხსნათ დანაშაულის წარმოშობის მიზეზები. განვიხილოთ რამოდენიმე თეორია

რომელიც ცდილობდა აეხსნა დანაშაულებრივი ქცევის საწყისები და გამომწვევი მიზეზები:

ფრენოლოგია (Frenology) - თეორია ადამიანის მიერ ჩადენილ დანაშაულებრივ ქმედებას უკავშირებდა მის ბიოლოგიურ აგებულებას, მაგალითად, თავის ქალის ფორმას და ზომას (Rafter, N. (2005). *The murderous Dutch Fiddler, criminology, history and the problem of phrenology. SAGE PUBLICATIONS*, 65-69).

დემონოლოგია (Demonology) - ამ თეორიის თანახმად, ადამიანები დანაშაულებრივ ქმედებას სჩადიან არა საკუთარი სურვილით, არამედ ე.წ. ბოროტი სულების გავლენით. განსაკუთრებით ადრეულ საუკუნეებში იყო ეს მიდგომა პოპულარული, თუმცა, თანამედროვე სამყაროში თეორიამ აღიარება ვერ ჰპოვა. დემონოლოგია არ მიიჩნევა ისეთ მიდგომად, რომლითაც შესაძლებელია აიხსნას ესა თუ ის დანაშაულებრივი ქცევა (*Theories of caution, second edition. 2006*).

კლასიკური თეორია (Classical Theory - Cesare Beccaria da Jeremy Bentham) - ამ თეორიის თანახმად, როდესაც ადამიანი დანაშაულს ჩადის, გადაწყვეტილებას იღებს თავად, ყოველგვარი ზეზუნებრივი ძალის გავლენის გარეშე. თეორიის თანახმად, ყველა ადამიანს აქვს უნარი თავად მიიღოს გადაწყვეტილება, თავად განსაზღვროს ზიანისა და სარგებლის საკითხი და ისე განახორციელოს რაიმე ქმედება.

შეკავების თეორია (Deterrence Theory) - 1960-იანი წლებიდან აღნიშნული თეორია არის წამყვანი დანაშაულებრივი ქცევის კვლევის სფეროში. ჯერ კიდევ მე-18 საუკუნეში იქნა თეორია შემუშავებული და მის თანახმად, ადამიანები ფლობენ უნარს თავად მიიღონ გადაწყვეტილება, აკონტროლონ საკუთარი საქციელი შესაძლო ზიანისა და სარგებლის განსაზღვრის საფუძველზე. ადამიანებს არ სურთ ჩაიდინონ ესა თუ ის ანტი-სოციალური ქმედება, რადგან ფიქრობენ რომ მიღებული სარგებელი არ ღირს მიღებული სასჯელის ფასად. (*Deterrenc Theory and crime, Journal of justice, UK, 2016*).

1.1. დანაშაულისა და დევინტური ქცევის შესწავლელი ბიოლოგიური თეორიები

ბიოლოგიური ინტერპრეტაცია დევინტური ქცევის შესწავლის მხრივ პირველად გაჟღერდა „კრიმინოლოგიის შემსაწავლელ იტალიურ სკოლაში“, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ჩეზარე ლამბროსო (1835-1909წწ.). ჩეზარე ლომბროსომ დანაშაულებრივი ქცევის ახსნა სცადა ბიოლოგიურ კონტექსტში, იგი მიიჩნევდა, რომ ადამიანებს დანაშაულებრივი ქცევისკენ მიდრეკილება უჩნდებათ ბიოლოგიური აგებულებიდან გამომდინარე. ის დევინტურ ქცევას უკავშირებდა ატავიზმს და თვლიდა, რომ ევოლუციის ადრეულ სტადიებზე დეგრადაციის რეზულტატი განაპირობებდა ე.წ. „კრიმინალური ტიპის“ ჩამოყალიბებას. ჩეზარე ლომბროსო თავის თეორიაში ასახელებს იმ ბიოლოგიურ ნიშან-თვისებებს, რომელიც განაპირობებს დევინტურ ქცევას, მაგალითად, წინ წამოწეული ქვედა ყბა, მსხვილი ყურები, შედარებით განიერი კიდურები და სხვა. ჩეზარე ლომბროსოს ჰყავდა მიმდევრები, რომლებმაც შემდგომში კვლავ სცადეს დაედგინათ კავშირი ადამიანის ბიოლოგიურ წყობასა და დევინტურ ქცევას შორის, მათ შორის იყვნენ მისი მოსწავლეები ენრიკო ფერი და რაფელო გაროფალო (*Kusher, H. I. (2011). Cesare Lombroso and the pathology of left handedness*).

რაც შეეხება, ჩეზარე ლამბროსოს თეორიის კრიტიკას, მისი სიკვდილისთანავე ბევრმა გააკრიტიკა მისი მიგნება, თუმცა, მათ შორის ყველაზე გამორჩეული იყო ინგლისელი მეცნიერი ჩარლს გორინგი (Charles Goring), რომელმაც წიგნი მიუძღვნა თეორიის კრიტიკას. მისი თქმით, „ყოველივეს შესწავლის შემდეგ არანაირი დამადასტრებელი მტკიცებულება არ არსებობს ე.წ. „ფიზიკური კრიმინალური ტიპის“ დასამტკიცებლად, როგორც ამას ჩეზარე ლომბროსო და მისი მიმდევრები ამტკიცებდნენ“ (*Theories of Cesare Lombroso – Born criminal, 2 aug, 2018, by UKessayes.*).

ამერიკელი ფსიქოლოგის უილიამ შელდონის თეორიის თანახმად, ადამიანის სხეულის განსაზღვრული აგებულება ნიშნავს კონკრეტულ დამახასიათებელი ნიშან-თვისებების არსებობას, ამ ელემენტებს მან უწოდა ენდომორფი, მეზომორფი და ექტომორფი. ენდომორფის შემთხვევაში აქცენტი გაკეთებულია მუცლისა და საჭმლის მომწელებელ სისტემაზე (მომრგვალებული ტიპის აგებულება), ასეთ ადამიანებს მისი აზრით ახასიათებთ კომუნუკაბელურობა, ურთიერთობების მოწესრიგება. მეზომორფის შემთხვევაში სხეული გამოირჩევა სიმყარით, კუნთოვანი ქსოვილის სიმაგრით. თეორიის მიხედვით, ასეთ ადამიანებს ახასიათებთ აქტიურობა და შფოთვისადმი მიდრეკილება, ხოლო რაც შეეხება ექტომორფს, გამოირჩევა სხეულის სისუსტით, ასეთ ადამიანებს აქვთ კარგი ანალიზის უნარი, ასევე, მომატებული მგრძნობელობა და შფოთი. შელდონმა ჩაატარა კვლევა 200 მამრობითი სქესის წარმომადგენელზე და დაკვირვების შედეგად გააკეთა დასკვნა, რომ ყველაზე მეტად დევიაციური ქცევისადმი მიდრეკილნი არიან მეზომორფები (*Tracking the Elusive Human, Vol.1; Chapter 4, William Sheldons Body and Temperament Types*).

ათწლეულების წინ დანაშაულის ახსნის ბიოლოგიური თეორიები იყო მისაღები, თუმცა, თანამედროვე მსოფლიოში, მხოლოდ ბიოლოგიური ფაქტორით ვერ აიხსნება დანაშაული, ამიტომ განვიხილოთ ის ფსიქოლოგიური და სოციალური თეორიები, რომელებმაც აღიარება ჰპოვა დევიანტური ქცევის ახსნის პროცესში.

1.2 დანაშაულის ახსნის ფსიქოლოგიური თეორიები

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თეორია, რომელიც ცდილობს ახსნას ამა თუ იმ ქმედების გამომწვევი მიზეზები, არის სოციალური დასწავლის თეორია, ამ თეორიის მიმდევრები განიხილავენ დანაშაულს, როგორც გააზრებულ პასუხს ამა თუ იმ ცხოვრებისეულ მოვლენაზე. ამ თეორიის ყველაზე ცნობილი წარმომადგენელი ა. ბანდურა მიიჩნევდა, რომ ადამიანები არ იბადებიან თანდაყოლილი ქმედებებით, ძალადობა და აგრესია დაისწავლება სხვისი ქცევის მოდელირების გზით (Bandura, 1977). ბანდურა გამოჰყოფს ქცევის მოდელირების სამ ძირითად ფაქტორს 1. ოჯახური ურთიერთობები, 2.

სოციალური გარემო; 3. მასმედიის საშუალებები. ოჯახის ინტერაქციის ერთ-ერთმა ყველაზე თვალსაჩინო კვლევამ აჩვენა, რომ ის ბავშვები რომლებიც ხასიათდებოდნენ აგრესიულობით, თვადად იზრდებოდნენ ისეთ მშობლებთან ან მზრუნველებთან, რომელთაც ახასიათებთად აგრესიულობის მაღალი მაჩვენებელი (Jacoby, 2004).

ასევე, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თეორია დანაშაულის ამხსნელი ფსიქოლოგიური თეორიებიდან არის თვით-კონტროლის თეორია (Self-Control Theory). თეორია აქტიურად გამოიყენება კრიმინოლოგიაში. თეორიის შემქმნელებს მიაჩნიათ, რომ ისინი ვინც ცხოვრების ადრეულ ასაკში გამოიმუშავეს კარგი თვით-კონტროლის უნარი, ნაკლებად არიან ჩართულნი ანტი-სოციალურ ქმედებებში. თეორიტიკოსებს მიაჩნიათ, რომ ბავშვი, რომელიც კარაგად ახერხებს თვით-კონტროლს, ნაკლებად მოიაზრება როგორც დანაშაულის ჩამდენი მომავალში. პირიქით, ისინი წარმატებულნი არიან სკოლაში, თანატოლებთან ურთიერთობაში და ადვილად ახერხებენ სოციალურ ადაპტირებას (Gottfredson & Hirschi, 1990).

რა თქმა უნდა, დანაშაულის შემსწავლელი ფსიქოლოგიური თეორიების განხილვის დროს, მნიშვნელოვანია ზიგმუნდ ფროიდის ფსიქო-ანალიზის თეორია, რომლის თანახმადაც, ადამიანის ბუნებას განაპირობებს სამი ძირითადი მახასიათებელი - იდი, ეგო და სუპერეგო. სწორედ ამ სამ მახასიათებელს უკავშირებს ფროიდი ანტი-სოციალურ ქმედებას, კერძოდ, იდის, ეგოსა და სუპერეგოს შორის კონფლიქტი და არადაბალანსებული მდგომარეობა, აიძულებს ინდივიდს შექმნას თავდაცვითი მექანიზმები, რამაც შესაძლოა გამოიწვიოს ანტი-სოციალური, მათ შორის დევიანტური ქცევა. ერიკ ერიქსონმა განავითარა ფროიდისეული ფსიქოანალიზის თეორია, და დელიქვენტური ქცევა დაუკავშირა „იდენტობის კრიზის“, გამოწვეულს შინაგანი არეულობით. *(ჩხარტიშვილი შ, აღზრდის სოციალური ფსიქოლოგია, გვ.71-75).*

1.2 დანაშაულის შემსწავლელი სოციალური თეორიები

დანაშაულის ახსნის სოციალური მიდგომის ერთ-ერთი პირველი წარმომადგენელი იყო, გაბრიელ ტარდი, რომელიც აღნიშნავდა, რომ “მკვლელთა უმრავლესობა მიტოვებული ბავშვები იყვნენ და დანაშაულის კერა ჩვენი დიდი და პატარა ქალაქების გზაჯვარედინებზე უნდა ვეძებოთ, ისინი იკრიბებიან საკუთარ სახლებში აღზრდისა და პურის უკმარისობის შედეგად“ (ANTHONY, 2016).

გ.ტარდის სოციალური მიდგომა გარკვეულწილად გაზიარებული იყო ე.დურკჰაიმის „ანომიის თეორიაში“. ე. დურკჰაიმის თანახმად, „იმისთვის რომ გაქრეს მკვლელობა, აუცილებელია სისხლისღვრისადმი ზიზღის ზრდა იმ სოციალურ ჯგუფში“. დურკჰაიმის თეორიის თანახმად, სწრაფი სოციალური ცვლილებები განაპირობებს სოციუმში დევიაციის, დანაშაულებრივი ქცევის ზრდას, აუცილებლად ქმნიან სტრესულ სიტუაციას, იწვევენ სოციალიზაციის კრიზისს და ამაზე საზოგადოების წევრები რეაგირებენ დევიაციით (Ruohui, 2011).

ანომიის თეორიას ავითარებს ამერიკელი მეცნიერი რობერტ მერტონი. მისი აზრით, სოციალურ ჯგუფებში პირები ირჩევენ კანონსაწინააღმდეგო ქმედებას, რადგან მათ სხვა შერჩევის არეალი არ გააჩნიათ. ანომია არ არის უბრალოდ ნორმების შესუსტება, არამედ წინააღმდეგობაა, რომელიც არსებობს საზოგადოებაში მიზნებისა და დაშვებულ საშუალებებს შორის. მაგალითად ამერიკულ საზოგადოებაში სიმდიდრე და კარიერა საყოველთაოდ მიღებული მიზნებია და ამ მიზნის მისაღწევად ნებადართულია სწავლა, მუშაობა ეკონომია, თუმცა, რადგან ღარიბ ფენას არ შეუძლია დაშვებული საშუალებებით ამ მიზნების მიღწევა, ამიტომ ანომია უფრო ხშირი სწორედ ამ ფენაშია (Ruohui, 2011).

არასრულწლოვანთა დანაშაულებრივი ქცევის განხილვისას მნიშვნელოვანია განვიხილოთ, სტიგმატიზაციის თეორია, რომლის ფუძემდებლებიც არიან, ედვინ ლემერტი, ირვინგ გოფმანი და ჰოვარდ ბეკერი. თეორიის თანახმად, ამოსავალი წერტილი

არის არა დანაშაულებრივი ქცევა, არამედ სხვების რეაქცია სოციალური კონტროლის ჩათვლით. იმდენად, რამდენადაც სტიგმატიზაციის თეორიის წარმომადგენლები ქცევის „დანაშაულად“ გადაქცევას აკავშირებენ სტიგმატიზაციასთან, ძირითადი არსი შემდეგში მდგომარეობს: სტიგმატიზაცია ხორციელდება მათ მიერ ვის ხელშიც არის სოციალური კონტროლი და ძალაუფლება. აღნიშნული თეორია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვნებთან, რადგან ადრეულ ასაკში შეძენილმა „სტიგმამ“ შესაძლებელია იმდენად დიდი გავლენა იქონიას არასრულწლოვანზე, რომ შემდგომში საკუთარი თავის იდენტიფიცირება მოახდინოს სწორედ მინიჭებულ სტიგმასთან და ამით განსაზღვროს თუ რა მოლოდინები აქვს სოციუმს მისგან. (Naghihat, 2001).

როგორც ვხედავთ, სხვადასხვა დარგის, ფსიქოლოგიის, მედიცინის, სოციოლოგიის, კრიმინოლოგიის წარმომადგენლები მარავალი წელია ცდილობენ ახსნან დანაშაულებრივი ქცევა სხვადასხვა თეორიითა თუ მიდგომით. ძალიან ბევრი კვლევა არსებობს სხვადასხვა საკითხთან დაკავშირებით, თუ რა არის დანაშაულებრივი ქცევის ძირითადი აქტორი, თუმცა, ყველა ერთხმად თანხმდება, რომ რაიმე ერთი კონკრეტული ფაქტორი არ არსებობს, დანაშაულის გამომწვევი ფაქტორები კომპლექსურია, ის შედგება ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური, სოციალური ფაქტორებისა, რომლებიც მუდმივად ურთიერთქმედებენ ერთმანეთთან და იწვევენ ამა თუ იმ ქცევას.

თავი II. არასრულწლოვანი და დანაშაული

2.1 საერთაშორისო პრაქტიკა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სფეროში

სისხლის სამართლის სისტემაში არასრულწლოვანების დანაშაულისადმი სპეციალური მიდგომა არ არის ახალი კონცეფცია, ჯერ კიდევ უძველესი დროიდან შეგვიძლია მოვიძიოთ ამის მკაფიო მაგალითები. რომის სამართლის სისტემაში ე.წ. “Doli Incapax” -ის თანახმად, ბავშვი დაცული იყო დასჯისა და დევნისაგან, რადგან მას არ ჰქონდა საკმარისად განვითარებული უნარ-ჩვევები და ჩადენილის გააზრების უნარი. (Cross, 2008). უძველესი დროიდან მოყოლებული ისტორია გვიჩვენებს, რომ არსებობდნენ ქვეყნები რომლებიც მაქსიმალურად ცდილობდნენ გაეთვალისწინებინათ ბავშვების საჭიროებები მკურნალობისა და სხვა არაფორმალური პროცედურების გამოყენებით, თუმცა, სხვა ქვეყნებში უპირატესობა ენიჭებოდა ბავშვების კანონის მიმართ ანგარიშვალდებულებას და მთელ რიგ სადამსჯელო პროცედურებს.

თანამედროვე მსოფლიოს პრაქტიკის განხილვისას, კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვანებთან დაკავშირებით ვნახავთ, რომ ზოგიერთი ქვეყანა გამორჩეულია ამ მიმართულებით, მაგალითად, ბელგია ძლიერი კეთილდღეობის სისტემით, რადგან ამ ქვეყანაში მინიმალური ზღვარი არასრულწლოვნის პასუხისმგებლობისა არის 18 წელი. ასევე საკმაოდ კარგი რეპუტაცია აქვს საფრანგეთს არასრულწლოვანებთან მიდგომის პროცესში, რადგან ჯერ კიდევ 1940-წლიდან დაიწერა განათლებისა და რეაბილიტაციის პრინციპები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში. ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი რეფორმა განახორციელა ახალმა ზელანდიამ 1989 წელს, როდესაც არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში დაწერა „ოჯახური კონფერენცია“, რომელიც მიზნად ისახავდა ოჯახური ურთიერთობის შენარჩუნებას და აღკვეთის ღონისძიების გავლენის შემსუბუქებას. ისეთი

განვითარებული ქვეყნა როგორც არის ამერიკის შეერთებული შტატები, ცნობილია როგორც საკმაოდ მკაცრი პოლიტიკის გამტარებელი არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების მიმართულებით. ამერიკის შეერთებული შტატების ზოგიერთ შტატში სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა ბავშვებს ენიჭებათ 8-10 წლიდან. (*Center on Juvenile and Criminal Justice, Juvenile Justice History, 2016*).

როგორც უკვე მრავალჯერ ავლნიშნე, არასრულწლოვანთა დამნაშავეებთან მუშაობისას მნიშვნელოვანია სპეციალიზირებული სისტემები, თუმცა, თუ გადავხედავთ ბოლო ათ წლებში მიმდინარე მოვლენებს, მკაფიოდ გამოჩნდება, რომ თანამდეროვე მსოფლიო, მათ შორის განვითარებულ ქვეყნები, არასრულწლოვნების მართლმსაჯულების საკითხები კვლავ აქტუალური და პრობლემურია. მაგალითისათვის, განვიხილოთ ამერიკის შეერთებული შტატები. ჯერ კიდევ 1930-იან წლებში, აშშ-ში შეიქმნა მსოფლიოში პირველი არასრულწლოვანთა სასამართლოები. ეს რეფორმა აღქმული იყო როგორც პროგრესული და წინ გადადგმული ნაბიჯი ბავშვების საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინების მხრივ. თუმცა, 1990 წლებიდან ამერიკის შეერთებული შტატები დადგა სერიოზული გამოწვევების წინაშე, კერძოდ, 1990-2005 წლებში ცხრამეტი არასრულწლოვანი დამნაშავე იქნა სიკვდილით დასჯილი, რამაც გამოიწვია საერთაშორისო ორგანიზაციების მკაცრი კრიტიკა. (*Juvenile Justice History in America; Journal of Justice and Crime, 2017*).

საკმაოდ მკაცრი გამოწვევების წინაშე იდგა დიდი ბრიტანეთიც. თუმცა, ბოლო ათწლეულის განვალბაში, დიდი ბრიტანეთში საგრძნობლად დაიკლო არასრულწლოვანთა დანაშაულმა. მაგალითად, თუ 2011 წელს 200,000 ბავშვი იყო სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებაში მიცემული, ეს რიცხვი 2016-2017 წლებში 87,525 იყო. დიდმა ბრიტანეთმა შეცვალა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებული პოლიტიკა, რამაც გამოიღო შესაბამისი შედეგი (Uk, 2018).

როგორც ვხედავთ, ისეთი განვითარებული ქვეყნები, როგორცაა ამერიკის შეერთებული შტატები და დასავლეთ ევროპის ქვეყნები, უახლოეს წარსულშიც კი იდგნენ საკამოდ რთული გამოწვევების პირისპირ. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების რეფორმის, პოლიტიკის განხორციელებისა და დაგეგმვის პროცესში, გათვალისწინებული უნდა იყოს სხვადასხვა ასპექტი, მათ შორის სოციალური, კულტურული, დემოგრაფიული და სხვა. „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემა ზოგადი ტერმინია, რომელიც გულისხმობს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა მიღწეული ბავშვების მიმართ გამოსაყენებელ პოლიტიკას, პროცედურებსა და პრაქტიკას“ (ჰამილტონი, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკონონმდებლო რეფორმის სახელმძღვანელო პრინციპები, 2011).

საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით, ნებისმიერმა სახელმწიფომ რომელიც იწყებს არასრულწლოვანთა მართვის სისტემის დანერგვაზე ან მასში ცვლილებების შეტანაზე მუშაობას უნდა უზრუნველყოს რომ შემოთავაზებული პოლიტიკა, კანონმდებლობა და პრაქტიკა შეესაბამებოდეს ბავშვთა უფლებათა კონვენციას (ჰამილტონი 2011,13). მსოფლიოს მასშტაბით საერთაშორისო ორგანიზაციების და სახელმწიფოების მიერ აღიარებულია რამდენიმე საერთაშორისო დოკუმენტი რომლებიც იძლევიან მკაფიო რეკომენდაციებს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკითხებზე. 1. გაეროს ბავშვთა უფლებათა კონვენცია

2. გაეროს სახელმძღვანელო პრინციპები არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის შესახებ (რიადის პრინციპები);

3. გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ადმინისტრირების შესახებ (პეკინის წესები);

4 . გაეროს წესები თავისუფლება აღკვეთილი არასრულწლოვნების დასაცავად (ჰავანის წესები);

5. სახელმძღვანელო პრინციპი სისხლის სამართლის სისტემაში ბავშვებთან დაკავშირებით მოქმედების შესახებ (ვენის პრინციპები).

აღნიშნული დოკუმენტები გვთავაზობენ ზოგად რეკომენდაციებს რომლის მეშვეობითაც სახელმწიფოებმა უნდა შეძლონ არასრულწლოვანთა უფლებების დაცვის პრინციპებზე დამყარებული მართლმსაჯულების სისტემის შექმნა (*გაეროს ბავშვთა უფლებათა კონვენცია, 1889*).

2.2. სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკობრივი ზღვარი და მასთან დაკავშირებული საკითხები.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ბავშვთა უფლებათა კონვენციის თანახმად, ბავშვად ითვლება 18 წლამდე ასაკის ყოველი ადამიანი, თუკი რომელიმე კანონმდებლობის მიხედვით, ბავშვი უფრო ადრე არ აღწევს სრულწლოვნობას (გაერო, ბავშვთა უფლებათა კონვენცია, 1989წ.). საქართველოში სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების ან მისგან გათავისუფლებისას, არასრულწლოვნად ითვლება პირი, რომელსაც დანაშაულის ჩადენისას შეუსრულდა 14 წელი, თუმცა, არ შესრულებია 18 წელი (*საქართველოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, მუხლი 3.1; საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხლი #33*).

ასევე, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის თანახმად, აღდგენითი მართლმსაჯულების პროცესში არა მარტო 18, არამედ 21 წლამდე მიუღწეველი პირებიც სარგებლობონ არასრულწლოვანთათვის გათვალისწინებული მიდგომებით, (*საქართველოს მთავრობა, კანონი N750, 2017, მაისი*).

ქვეყნები განსხვავდებიან არასრულწლოვნებისთვის დანიშნული სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ზღვარის მიხედვით. მაგალითად, აზერბაიჯანში ეს ასაკი 14 წელია, დანიაში -15, თურქეთში, ეგვიპტეში, კანადასა და მექსიკაში -12 წელი,

ეთიოპიაში -9, სუდანსა და ინდოეთში 7, არგენტინაში -16. (*Minimum ages of criminal responsibility, CHILD RIGHTS INTERNATIONAL NETWORK, 01 January, 2019*).

სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის მინიმალური ასაკი „ ეს არის ასაკი, რომლის ქვემოთაც ივარაუდება, რომ ბავშვს არ გააჩნია სისხლის სამართლის კანონმდებლობის დარღვევის უნარი, დაუშვებელია, რომ სისხლის სამართლებრივ ასაკს მიუღწეველ ბავშვს ოფიციალურად წარედგინოს ბრალი დანაშაულის ჩადენაში და დაექვემდებაროს სისხლის სამართლის რაიმე პროცედურებს (*ჰამილტონი, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკონონმდებლო რეფორმის სახელმძღვანელო პრინციპები, 2011*).

ბავშვთა უფლებების დაცვაზე ორიენტირებული არც ერთი საერთაშორისოდ აღიარებული დოკუმენტი არ განსაზღვრავს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის მინიმალურ ასაკს. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ე.წ. პეკინის წესების თანხამდ, „იმ სამართლებრივ სისიტემებში, რომლებშიც მიღებული არასრულწლოვანთათვის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ცნება, ქვედა ზღვარი ამ ასაკისა არ უნდა იქნეს დადგენილი ძალზე ადრეულ ასაკში, ემოციური, სულიერი და ინტელექტუალური ასპექტებიდან გამომდინარე, (*გაეროს ბავშვთა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი N10, ბავშვთა უფლებები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში, 2007*).

ბავშვთა უფლებათა კომიტეტის რეკომენდაციით, ისეთ შემთხვევებში, როდესაც შეუძლებელია ბავშვის ზუსტი ბიოლოგიური ასაკის დადგენა, მისი ფიზიკური, მენტალური და ემოციური განვითარების გამო, მაშინ საქმე არასრულწლოვნის სასიკეთოდ უნდა გადაწყდეს (*გაეროს ბავშვთა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი N10, ბავშვთა უფლებები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში, 2007*).

თავი 3. ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური და სოციალური აქტორების გავლენა არარსულლოვანთა დანაშაულებრივ ქცევაზე

საკვლევი საკითხის ერთ-ერთ ამოცანას წარმოადგენს იმ ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური და სოციალური ფაქტორების გამოკვეთა, რომელიც ხელს უწყობს დელიქვენტური ქცევის ჩადენას. მრავალი კვლევა თუ მეცნიერული ნაშრომი ამტკიცებს იმ მოსაზრებას, რომ ბავშვის მიერ ჩადენილი ანტისოციალური ქცევა არ არის მხოლოდ ბავშვის პრობლემა. ბავშვის მიერ ჩადენილ დელიქვენტურ ქცევას შესაძლოა ჰქონდეს მრავალი მიზეზი, ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური, მშობლების ქცევიდან თუ სოციუმიდან გამომდინარე სადაც ის ცხოვრობს და იზრდება. არასრულწლოვნის მიერ ჩადენილი ანტისოციალური ქცევა არ შეიძლება განხილულ იქნას მხოლოდ ერთი რაიმე მიზეზის და ფაქტორის გათვალისწინებით.

ანტისოციალურ და დევიანტური ქცევის მიზეზები ჯერ-კიდევ ადრეულ ბავშვობაში შეგვიძლია ვეძიოთ. ხასიათის მახასიათებელი არის პიროვნებისათვის დამახასიათებელი ნიშნები, რომლებმაც შესაძლოა მოდიფიკაცია განიცადონ გარემოს გავლენის შედეგად. ჯერ კიდევ ადრეულ ასაკში გამოვლენილი ხასიათის თავისებურებები, როგორცაა, აგრესია, ჰიპერაქტიურობა, იმპულსურობა, ყურადღების კონცენტრაციის პრობლემები, რთული და უკონტროლო ქცევა, შესაძლოა იყოს მანიშნებელი ანტისოციალური და რთული ქცევისა მომავალში (Stattin, 1993).

ადრეულ სასკოლო პერიოდში შეიძლება რისკ ფაქტორად ჩაითვალოს ხშირი ტყუილები, პოზიტიური დამოკიდებულება ანტისოციალური ქცევის მიმართ, ძალადობის (ბულინგის) განხორციელება თანაკლასელის მიმართ, დანაშაულის გრძნობის არ ქონა, პასუხისმგებლობების თავიდან აცილება. კიდევ უფრო მოზრდილ პეროდში რისკ-ფაქტორებს წარმოადგენს მავნე ნივთიერებების მოხმარება, სკოლის

მიტოვება, იარაღის ტარება და სხვა. *(ქ.თავართქილაძე, მოზარდთა აგრესიული ქცევა, საზოგადოებრივი ჯანდაცვისა და მედიცინის ფონდი).*

გარდა ბიოლოგიური და ხასიათისათვის დამახასიათებელი ფაქტორებისა კვლევების თანახმად, როგორც მცირეწლოვანობის, ასევე, სკოლის და მოზარდობის პერიოდში, ყველაზე დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მშობლებსა და ოჯახს. კვლევების თანახმად, იმ ბავშვებში, რომლებსაც დეპრია და უგულბელებოფა აქვთ გადატანილი, ბევრად უფრო მაღალია ალბათობა დანაშაულის ჩადენისა. მრავალმა კვლევამ აჩვენა, რომ არასანდო მიჯაჭვულობა კავშირშია ბავშვის მიერ ჩადენილ ანტისოციალურ ქცევასთან. „რაც უფრო ახლოს არის ბავშვი დედასთან, მით უფრო მცირეა დანაშაულის ჩადენის საფრთხე“ (Adams, Hilman and Gaydos, 1994).

გარდა მიჯაჭვულობისა, არსებობს კიდევ ფაქტორები რომლებიც ხელს უწყობს მომავალში განხორციელებულ ქცევას. მაგალითად, მშობლების ანტისოციალური ქცევა, მშობლების უნარ-ჩვევების არ ქონა, ხასიათის თავისებურებები, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია ალზრდის სტილი. ამერიკის შეერთებული შტატების „არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრევენციის დაცვის ცენტრის“ რამდენიმე წლიანი კვლევის შედეგად დაადგინა, რომ იმ არასრულწლოვნებს, რომელთაც დელიქვენტური ქცევა ახასიათებდათ, მათ 63 %- ოჯახის მხრიდან ჰქონდა გამოცდილი ალზრდის დესტრუქციული სტილი, 38%-ში ადგილი ჰქონდა ოჯახურ კონფლიქტებს, ხოლო 29%-ს ჰქონდა ძალადობრივი გამოცდილება მშობლის მხრიდან. როგორც აღნიშნული კვლევიდანაც ჩანს, დანაშაულის პრევენციის მიმართულებით ძალიან დიდი მნიშვნელობა სწორედ ალზრდის სტილს აქვს.

გარდა ოჯახისა, დელიქვენტური ქცევის რისკ ფაქტორად შეიძლება აღქმული იყოს თანატოლების წრე და ის გარემო, სადაც ბავშვი ცხოვრობს (უბანი, სამეზობლო, რაიონი). არანაკლები როლი ენიჭება სკოლას და სასკოლო პერსონალს. რამოდენიმე კვლევამ აჩვენა, რომ ის მოსწავლეები, რომლებიც მაღალი აკადემიური მოსწრებით გამოირჩევიან, იშვიათად ახასიათებთ ანტისოციალური ქცევა და პირიქით. ის მოზარდები, რომლებიც სკოლას ხშირად აცდენენ და აქვთ დაბალი აკადემიური მოსწრება, მეტი ალბათობით

გამორჩევიან მომავალში დელიქვენტური ქცევის ჩასადენად. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, სკოლის მასწავლებლების დამოკიდებულებას მოსწავლეების მიმართ, უინტერესო სასკოლო კურიკულუმი, მასწავლებლებსა და მოსწავლეებს შორის სუსტი კომუნიკაცია და ურთიერთობები, სუსტად განსაზღვრული სასკოლო წესები და კონტროლის დაბალი დონე წარმოადგენენ გარკვეულ რისკ ფაქტორებს.

ასევე, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სოციალურ ფაქტორებს, როგორცაა სიღარიბე, განათლების დაბალი დონე, არაორგანიზებული სამეზობლო და რაიონი, სადაც დანაშაული და ანტისოციალური ქცევა ყოველდღიურად ხდება. არარსულწლოვნის მიერ ადრეულ ეტაპზე გამოვლენილი რისკ-ფაქტორები და ქცევა, როგორც წესი, შეუმჩნეველია სამეზობლოსთვის. ზოგ შემთხვევაში კონკრეტული სამეზობლო და გარემო არა თუ ცდილობს, რომ შეამჩნიოს და მიიღოს შესაბამის პრევენციული ზომები, არამედ ახალისებს კიდევ დელიქვენტური ქცევას (Sampson and Earles, 1997).

თავი 4. საქართველო და არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება

1.1 საკანონმდებლო ბაზა

იმისათვის, რომ კარგად იქნას გააზრებული არსებული მდგომარეობა, მნიშვნელოვანია მოკლედ მიმოვიხილოთ საქართველოს წარსული გამოცდილება კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნების მიმართულებით. ჯერ კიდევ საბჭოთა კავშირის დროს, იმ პერიოდისათვის არსებული სისიხლის სამართლის კოდექსის თანახმად, არასრულწლოვანის გასამართლების მინიმალური ასაკი იყო 16 წელი, თუმცა,

14-16 წლამდე პირები მართლმსაჯულების წინაშე მხოლოდ იმ შემთხვევაში წარდგებოდნენ თუ ჩაიდენდნენ მძიმე ან გასნაკუთრებით მძიმე სახის დანაშაულს, როგორცაა მკვლელობა, გაუპატიურება, მარცვა და სხვა. 1999 წელს საქართველოს პრეზიდენტმა ედუარდ შევარძნემ მოაწერა ხელი ახალ სისხლის სამართლის კოდექსს, რომლის თანახმადაც, არასრულწლოვანთათვის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის მინიმალურ ასაკად განსაზღვრული იყო 14 წელი *(საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 15 მაისი, 1999წ.)*.

სამართლებრივი პასუხისმგებლობის მინიმალური ასაკი - 14 წელი 2008 წლის 01 ივლისამდე იყო ძალაში, სანამ საქართველოს პრეზიდენტმა მიხეის სააკაშვილმა ხელი არ მოაწერა სისხლის სამართლის კოდექსში გარკვეული ცვლილების შეტანას, მათ შორის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის, 14 დან 12 წლამდე დაწევას. ზოგიერთი დანაშაულის შემთხვევისას (მაგ. მკვლელობა, მარცვა, ყაჩაღობა და სხვა.). თუმცა, ვინაიდან საქართველომ რატიფიცირება მოახდინა არაერთი საერთაშორისო დოკუმენტისა ბავშვთა უფლებების დაცვის სფეროში, სამართლებრივი პასუხისმგებლობის მინიმალური ასაკის დაწევით, გარკვეული წინააღმდეგობაში მოვიდა სხვადასხვა ევროპულ თუ საერთაშორისო სტანდარტებთან. 2010 წელს კვლავ შევიდა ცვლილება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში და მინიმალური ზღვარი ყველანაირი სახის დანაშაულისთვის 14 წელი დაწესდა, *(საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 2010 წლის ცვლილება)*.

ბავშვთა უფლებათა კონვენციას საქართველო შეუერთდა და რატიფიცირება მოახდინა 1994 წელს, რითაც პასუხისმგებლობა აიღო კონვენციით განსაზღვრული უფლებების გათვალსიწინებისა და შესრულების შესახებ. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო ათწლეულია ბევრი სასიკეთო ნაბიჯი გადაიდგა ბავშვთა კეთილდღეობის სფეროში, კვლავ, ასრებობს რამოდენიმე საკითხი, რომელიც რჩება პრობლემად და გამოწვევად. მათ შორის, კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვები, მათი რეაბილიტაცია, რესოციალიზაცია და რაც ასევე, არანაკლებ მნიშვნელოვანია მინიმალური ყურადღება ეთმობა დანაშაულის პრევენციას.

კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვების შესახებ ბოლო რამოდენიმე წელია აქტიურად მიმდინარეობს მუშაობა სხვადასხვა სტრუქტურებს შორის. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსისი თანახმად, არასრულწლოვნად ითვლება პირი, რომელსაც არ მიუღწევია 18 წლამდე, (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, 1997წ.), ამავე კოდექსისი თანახმად, 0-დან 7 წლამდე პირი ითვლება ქმედუუნაროდ, ხოლო 7-დან 18 წლამდე შეზღუდულ ქმედუუნაროდ. სხვადასხვა საერთაშორისო ნორმატიული აქტების რატიფიცირებით, ქვეყნის პოლიტიკურ დღის წესრიგში აქტუალური გახდა ბავშვების უფლებები და მასთან დაკავშირებული სხვადასხვა საკითხები. ბოლო წლებში განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვნებს.

რამოდენიმე სტრუქტურის კოორდინირებული მუშაობის შედეგად, შეიქმნა საქართველოს კანონი - არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, 2015 წლის 12 ივნისი. კოდექსის მიზანია, „მართლმსაჯულების პროცესში არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესების დაცვა, კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნის რესოციალიზაცია-რეაბილიტაცია, არასრულწლოვანი დაზარალებულისა და არასრულწლოვანი მოწმის უფლებათა დაცვა, არასრულწლოვანი დაზარალებულისა და არასრულწლოვანი მოწმის მეორეული ვიქტიმიზაციისა და არასრულწლოვანი დაზარალებულის ხელახალი ვიქტიმიზაციის თავიდან აცილება, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება და მართლწესრიგის დაცვა“ (არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, 2015წ.). კოდექსი მნიშვნელოვანი საკანონმდებლო აქტია არსარულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსში. იგი არეგულირებს, როგორც, არასრულწლოვნის დაკავების, გამოკითხვის, ბრალის წარდგინების, პენიტენციური დაწესებულებაში ყოფნის, ასევე, შემდგომ რეაბილიტაცია-რესოციალიზაციის საკითხებს. თუმცა, აქაც მნიშვნელოვანია, ხაზი გაესვას, რომ ძალიან სუსტად არის განხილული პრევენციული კომპონენტი.

საკვლევი თემიდან გამომდინარე, ყურადღება გავამახვილეთ, 14 წლამდე პირების შესახებ არსებულ თავებსა და მუხლებზე. კოდექსის თანახმად, ადმინსიტრაციული პასუხისმგებლობის მიზნებისათვის არასრულწლოვნად ითვლება პირი, რომელსაც

ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის მომენტისათვის შეუსრულდა 16 წელი, მაგრამ არ შესრულებია 18 წელი, ხოლო სისიხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის მიზნებისათვის - პირი რომელსაც დანაშულის ჩადენის მომენტისათვის შეუსრულდა 14 წელი, მაგრამ არ შესრულებია 18 წელი“ (არასრულწლოვანთ მართლმსაჯულების კოდექსი, 2015 წელი). კოდექსის თანახმად, კვლევის სამზინე ჯგუფი 14 წლამდე პირები ვერ იქნებიან ვერც ადმინისტრაციული და ვერც სისიხლის სამართლის პასუხისმგებლობის მიმღები პირები, კოდექსის თანახმად, 14 წლამდე პირები განიხილებიან როგორც „კანონთან კონფლიქტში მყოფი პირები“, თუმცა, არ ეხებათ სამართლებრივი პასუხისმგებლობა. ასევე, მნიშვნელოვანია აღვნიშნოთ, რომ 14 წლამდე პირები შესაძლოა იყვნენ არასრულწლოვანი დაზარელებულები ან/და არასრულწლოვანი მოწმეები. კოდექსით განსაზღვრულია 14 წლამდე პირების გამოკითხვის წესი- „14 წლამდე პირის გამოკითხვა/დაკითხვა შეიძლება ჩატარდეს მხოლოდ მისი კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობითა და თანდასწრებით. კანონიერი წარმომადგენელს უფლება აქვს, გამოთქვას თავისი მოსაზრება და სასამართლოს ნებართვით დააზუსტოს 14 წლამდე ასაკის პირისათვის დასმული შეკითხვა. 14 წლამდე ასაკის გამოსაკითხ პირს/მოწმეს განუმარტავენ მის მოვალეობას, თქვას მხოლოდ სიმართლე, მაგრამ არ აფრთხილებენ ჩვენების მიცემაზე უარის თქმისათვის და ცრუ ჩვენების მიცემისათვის სისიხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასკისრების შესახებ“ (არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი მუხლი #26, პუნქტი #4). არასრულწლოვანი არ შეიძლება გამოიკითხოს/ დაიკითხოს 22:00 საათიდან 08:00 საათამდე (არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი მუხლი #52, პუნქტი #6); „არასრულწლოვანი უზრუნველყოფილი უნდ იყოს შესაფერისი კვებითა და სასმელი წყლით არანაკლებ ყოველ 4 საათში ერთხელ, 08:00 საათიდან 22:00 საათამდე, აგრეთვე საპირფარეშოთი შეუზღუდავად სარგებლობის უფლებით“ (არასრულწლოვანთ მართლმსაჯულების კოდექსი მუხლი #52, პუნქტი #7).

ასევე, მნიშვნელოვანია განვიხილოთ ის მნიშვნელოვანი ნაბიჯები თუ რეფორმები, რაც ბოლო წლებში განხორციელდა კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანების შესახებ. მნიშვნელოვანი იყო, საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის

სამინისტროში შექმნილი სარეზილიტაციო პროგრამების სამმართველო, რომელმაც მოიცვა საქართველოს თითქმის ყველა ქალაქი. სარეზილიტაციო სამმართველოში დასაქმებული სოციალური მუშაკები და ფსიქოლოგები მუშაობენ მრავალი მიმართულებით, მათ შორის არასრულწლოვნებთან. მნიშვნელოვანია განრიდებისა და მედიაციის პროგრამა, რომელიც 2010 წლის 15 ნოემბრიდან ამოქმედდა. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის თანახმად, განრიდება გულისხმობს „თუ არასრულწლოვანმა ნაკლებად მძიმე ან მძიმე დანაშაული ჩაიდინა, პროკურორი უფლებამოსილია მიიღოს დასაბუთებული გადაწყვეტილება სისხლისსამართლებრივი დევნის არდაწყებისა და დაწყებული სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტისა და განრიდების შესახებ *(არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, მუხლი #38)*. გადაწყვეტილების მიღების შემდგომ სარეზილიტაციო პროგრამების სამმართველოს სოციალური მუშაკი ამზადებს შესაბამის შეფასებას, დასკვნითა და რეკომენდაციებით, რაც თავისთავად, „მიზნად ისახავს არასრულწლოვნის სოციალური გარემოს, მისი უნარების, ინდივიდუალური საჭიროებებისა და სხვა გარემოებების შესწავლას, რაც ხელს შეუწყობს არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესებსზე დაფუძნებული განრიდების ღონისძიების დაგეგმვას *(საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს, საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს, საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს ერთობლივი ბრძანება #135, #95, #23მ 2016 წლის 15, მარტი)*.

ასევე, არასრულწლოვნების მართლმსაჯულების სფეროში მსოფლიო პრაქტიკიდან გამომდინარე, წარმატებული და ეფექტური შედეგებისთვის, მნიშვნელოვანია კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნებთან მომუშავე ყველა სპეციალისტი იყოს კომპეტენტური და საკუთარი საქმის პროფესიონალი. ამასთან დაკავშირებით, შეიქმნა *საქართველოს მთავრობის დადგენილება N668 (2015 წელი, 30 დეკემბერი)*, რომლის თანახმადაც, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სფეროში ჩართულ ყველა სუბიექტს უნდა გაეცლო შესაბამისი სპეციალიზაცია, თუმცა, ამ ეტაპზე, არასრულწლოვნებთან კვლავ მუშაობენ სპეციალისტები, რომელთაც არ აქვთ გავლილი შესაბამისი სპეციალიზაცია. ამ ეტაპზე 14 წლამდე კანონთან კონფლიქტში მყოფ ბავშვებთან მუშაობენ მხოლოდ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური

მუშაკები, რომელთაც ევალებათ საპროცესო წარმომადგენლობის გაწევა გამოკითხვის პროცესზე.

თავი v. სოციალური მუშაკის როლი არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში

სოციალურ მუშაკთა ნაციონალური ასოციაციის (NASW) რეკომენდაციით, არასრულწლოვან დამნაშავეებთან მუშაობა უნდა განსხვავდებოდეს სრულწლოვანებთან მუშაობის სპეციფიკისგან. ყველა ეტაპზე მუშაობას თავისი თავისებურებები აქვს, მათ შორის ადრეული ჩარევის, პრევენციის, პრობაციის, სასჯელის მოხდისა და რეაბილიტაცია/ რესოციალიზაციის პროგრამების განხორციელებისას.

სოციალურ მუშაკთა ნაციონალური ასოციაცია მხარს უჭერს მოსაზრებას, რომ ბავშვები და მოზარდები განსხვავდებიან განვითარების ძირითადი ასპექტებით, მნიშვნელოვანია არასრულწლოვანებთან მუშაობა შემდეგი მიმართულებებით: სოციალური მუშაკების ჩართულობა დანაშაულის პრევენციის მიმართულებით.; უმნიშვნელოვანესია სოციალური მუშაკების ჩართულობა ეფექტური სისტემების შექმნის პროცესში, რომელიც ნამდვილად იქნება ორიენტირებული ბავშვებსა და ახალგაზრდებზე. სოციალური მუშაკები კოორდინაციას უწევენ ადგილობრივი თემის მობილიზებას, სხვადასხვა უწყებების გამართულად მუშაობის პროცესს, რათა თავიდან იქნას აცილებული ბზარები მართლმსაჯულების სისტემაში.

მნიშვნელოვანია ეფექტური და ანგარიშვალეული ზედამხედველობის გაწევა ადრეულ ეტაპზე, მაგალითად, სკოლაში, როდესაც გამოიკვეთება რაიმე რისკ ფაქტორი რომელიც შესაძლოა მომავალში გახდეს არასრულწლოვნის მხრიდან დანაშაულის ჩადენის ხელშემწყობი, აუცილებელია მაშინვე გაეწიოს ზედამხედველობა, როგორც სოციალური სამსახურის, ასევე, სხვა სფეროს წარმომადგენლების მიერ.

სოციალური მუშაკები აქტიურად ერთვებიან პრევენციული და იდენტიფიცირების ეფექტური მექანიზმის შემუშავებაში. სოციალური მუშაობის უმნიშვნელოვანესი თავისებურება სწორედ პრობლემის იდენტიფიცირებაა, მნიშვნელოვანია, რომ ყველა მომსახურება და ინტერვენცია, რომელიც განხორციელდება არასრულწლოვანთან მიმართული იყოს პრობლემის ზუსტ და მკაფიო იდენტიფიცირებაზე. წლების მანძილზე კვლევებმა აჩვენა, რომ ინტერვენცია და მენტალური სამუშაო მხოლოდ მაშინ გამოიღებს შედეგს, თუ ორიენტირებული პრობლემის ზუსტ იდენტიფიკაციაზე.

სოციალურ მუშაკთა ნაციონალური ასოციაცია რეკომენდაციას უწევს ისეთი კადრების აყვანას, რომელთაც აქვთ შესაბამისი კომპეტენცია, შემთხვევების წარმოების, კონსულტირების, ინტერვიუს ჩატარების, კროს-კულტურული გამიცდილების ქონის.

ყველაზე მნიშვნელოვანი მიმართულები შემდეგია:

- მდგრადი ადრეული ჩარევა პრევენციის მიმართულებით;
- ადვოკატირება;
- პროვზების განვითარების ეტაპების განვითარების შეფასება;
- ბავშვთან, ოჯახთან და სისიტემათან კომპლექსური მუშაობა და ჩარევა, კომუნიკაციის პროცესის უზრუნველყოფა;
- ბავშვის განვითარების ეტაპების ანალიზი;
- საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება და მიმდებლობის გაზრდა კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანების მიმართ;
- რესურსების მობილიზება და მიწოდება კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვანებისათვის და მათი მშობლებისათვის;
- ისეთი მომსახურების ლობირება და მხარდაჭერა, რომელიც ორიენტირებული იქნება პრევენციაზე, რეაბილიტაციაზე, თემზე დაფუძნებულ პრაქტიკაზე და არა სადამსჯელო ღონისძიებებზე;

სოციალურ მუშაკთა ნაციონალუ ასოციაცია განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს თემზე დაფუძნებული პრაქტიკის მნიშვნელობაზე. მხარს უჭერს ადგილობრივი თემებისა და რესურსების მობილიზებას, როგორც დამცავ ფაქტორს არასრულწლოვანებთან მუშაობის პროცესში. მხარდაჭერილ იქნა თემის ინიციატივები, როგორც დამცავი და პრევენციული ფაქტორი დანაშაულის პრევენციის კუთხით. სკოლის შეემდგომი აქტივობები, მშობლის სუპერვიზია, სოციალური ღირებულებების განვითარები წახალისება, ინსტიტუციაური მომსახურებების სანაცვლოდ მცირე კორექციული ჯგუფების წახალისება, რომელიც ხელს უწყობს არასრულწლოვანის ქცევის მართვას და სხვა. (*National Assosiation of Social Workers, Recommendations, 2008, 2014*)

თავი VI. არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენცია

საერთაშორისო გამოცდილება დანაშაულის დონეს სამ დონედ ჰყოფს:

- *პირველადი (primary);*
- *მეორეული (secondary);*
- *მესამეული (tertiary);*

მიუხედავად იმისა, რომ არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემას მხოლოდ მესამეულ პრევენციულ კომპონენტს მიაკუთვნებენ (პროგრამებს, რომელიც გამიზნულია იმ ბავშვების განმეორებითი დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, რომლებმაც აღიარეს ბრალი ან ბრალდებულია დანაშაულის ჩადენაზე), მაინც ძალზე მნიშვნელოვანია პირველადი (ანუ საყოველთაო) და მეორადი (მიზნობრივი) პრევენციის პროგრამების შემუშავება. (*UN, Introctory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Ofender, 2012*); პირველად და მეორეულ პრევენციასთან დაკავშირებული

სამართლებრივი ნორმები სოციალური და ბავშვთა დაცვის კანონმდებლობაში უნდა შედიოდეს *(კამილტონი, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკანონმდებლო რეფორმის სახელმძღვანელო პრინციპები, 2011);*

გაეროს რეკომენდაციით, მნიშვნელოვანია სახელმწიფოში არსებობდეს სტრუქტურა, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება დანაშაულის პრევენციის ეროვნული სტრატეგიის შემუშავებაზე, საქართველოში 2012 წელს შეიქმნა არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის სტრატეგია, რომელიც ამ ეტაპზეც მოქმედია *(არასრულწლოვანთა პრევენციის სტრატეგია საქართველოში, #235, 2012);*

იმისათვის, რომ სახელმწიფომ ეფექტური პოლიტიკა გაატაროს არასრულწლოვნების პრევენციის მიმართულებით, მნიშვნელოვანია გაზიარებული და დანერგილი იქნეს *გაეროს სახელმძღვანელო პრინციპები არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის შესახებ, რიადის პრინციპები (ეკონომიკური და სოციალური საბჭოს რეზოლუცია, პუნქტი #13, 2001);*

რიადის პრინციპების თანახმად, აქცენტი უნდა გაკეთდეს პრევენციის პოლიტიკაზე, რომელიც ხელს შეუწყობს ყველა ბავშვის წარმატებულ სოციალიზაციასა და ინტეგრაციას. კერძოდ ოჯახის, თანატოლთა ჯგუფების, სკოლების, პროფესიული მომზადების ცენტრებისა და სამსახურის აქტიური ჩართულობა *(გაეროს ბავშვთა უფლებათა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი #10, პუნქტი #17, 2007);*

რიადის პრინციპების თანახმად, დანაშაულის პრევენციის პროგრამების დაგეგმვის დროს, უმნიშვნელოვანესია გათვალისწინებული იყოს ოჯახის კომპონენტი, მნიშვნელოვანია ღარიბი ოჯახების მხარდაჭერა და გაძლიერება, რათა თავიდან იქნას აცილებული ბავშვისა და ოჯახის განცალკევება. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიქცეს ლტოლვილ, მიგრანტ, იძულებით გადაადგილებულ ოჯახებს, რათა გაიარონ ადაპტაცია ახალ გარემოსთან. ასევე, რიადის პრინციპები ხაზს უსვამს მშობლებთან/მზრუნველებთან მუშაობის პროცესს, კერძოდ, მშობლის უნარ-ჩვევების გაუმჯობესება, შვილის ცხოვრებაში მათი დადებითი გავლენის ზრდა, აღზრდასთან დაკავშირებული სხვადასხვა საკითხის განხილვა და ბავშვის განვითარების

თავისებურების გააზრების პროცესში დახმარებას. ასევე, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება განათლების სისტემას. მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ აკადემიური აქტივობები, არამედ სოციალური ნორმების, ღირებულებების და თავისუფლებების სწავლას. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სპორტულ, კულტურულ და სოციალურ აქტივობებს.

მრავალი ავტორის კვლევა და ნაშრომი გამოკვეთავს იმ ყველაზე მნიშვნელოვან ასპექტებს, რომელსაც დადებითი გავლენა აქვს არარსულწოდვანთა დანაშაულის პრევენციაზე ესენია: თერაპიული ინტერვენცია: მულტისისტემული თეორია, ოჯახის ; ფუნქციური თეორია, აგრესიის მართვის თერაპია; მენტორული პროგრამები; უსაფრთხო სკოლის პროგრამა; სკოლის შემდგომი აქტივობები; თემზე დაფუძნებული პრაქტიკა და სხვა.

განსაკუთრებით მნიშვნელობა ბოლო პერიოდში შეიძინა თემზე დაფუძნებულმა პრაქტიკამ არასრულწლოვნებთან მუშაობის პროცესში, როგორც რეაბილიტაციის, ასევე პრევენციის კომპონენტში; „თემზე დაფუძნებული პრაქტიკა საუკეთესო ოპრევენციული კომპონენტის არარსულწოდვანთა მუშაობის პროცესში. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეფექტური პროგრამების განხორციელების შემთხვევაში თემზე დაფუძნებული პრაქტიკის მომსახურებების შექმნა და დანერგვა ბევრად უფრო ღირებულია ვიდრე მისის მონეტარული საფასური, თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მიმართულებით დახარჯული თანხა იძლეოდა 7-10 დოლარის დანაზოგს სადამსჯელო ღონისძიებებთან მიმართებით“ *(Washington State institute for public policy, 2001).*

თავი VII. კვლევის ანალიზი

სიღრმისეული ინტერვიუ თვისებრივი კვლევის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული ფორმაა, რომელიც საშუალებას იძლევა ამომწურავად გაეცეს პასუხი მნიშვნელოვან კითხვებს. ვინაიდან კვლევა ეხება ისეთ სენსიტიურ საკითხს, როგორც არასრულწლოვანთა დანაშაულია, კვლევის მეთოდად სწორედ სიღრმისეული ინტერვიუ

იქნა შერჩეული. კვლევა მიმდინარეობდა 2018 წლის ნოემბრის თვიდან 2019 წლის იანვრის თვის ჩათვლით. ჯამში ჩატარდა 34 სიღრმისეული ინტერვიუ, როგორც კანონთან კონფლიქტში მყოფ 14 წლამდე არასრულწლოვნებთან, მათ კანონიერ წარმომადგენლებთან/მშობლებთან, სფეროში მომუშავე სხვადასხვა სფეროს პრაქტიკოსებთან და სფეროს ექსპერტებთან. კვლევის ფარგლებში გამოიკითხნენ სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს 12 სოციალური მუშაკი, 1 უფროსი სოციალური მუშაკი, სსიპ პრობაციის ეროვნული სააგენტოს 1 სოციალური მუშაკი და 1 პროფესიული ზედამხედველი, სსიპ დანაშაულის პრევენციის სოციალური მუშაკი. ასევე, შსს კრიმინალური პოლიციის დეპარტამენტის ვაკე-საბურთალოს სამმართველოს ორი განყოფილების ორი გამომძიებელი. ასევე, კვლევაში მონაწილეობა მიიღეს სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს მეურვეობა-მზრუნველობისა და სოციალური დეპარტამენტის უფროსმა, ამავე დეპარტამენტის ძალადობის ადმინისტრირების სამმართველოს უფროსმა და იურისტმა, საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის თავმჯდომარემ, ფსიქოლოგმა ქეთევან თავართქილაძემ. კვლევაში მონაწილეობენ კანონთან კონფლიქტში მყოფი 14 წლამდე - 9 არასრულწლოვანი და 5 არასრულწლოვნის კანონიერი წარმომადგენელი.

სანამ კვლევის შედეგებს განვიხილავდით, აქვე მინდა ვისაუბრო იმ სირთულეებზე, რაც კვლევის ჩატარებას ახლდა თან. ვინაიდან, კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნებთან დაკავშირებული საკითხები მეტად საფრთხილოა და განსაკუთრებული კონფიდენციულობის ნორმების დაცვას მოითხოვს, შეუძლებელი გახდა რაიმე სტატისტიკის მოპოვება ამ საკითხთან დაკავშირებით, ასევე, არასრულწლოვნების დაცვის მიზნით, აღნიშნული მონაცემები რომელიმე უწყებაში ოფიციალური დოკუმენტის სახით არ ინახება. ვინაიდან, კვლევის მიზნის მისაღწევად უმნიშვნელოვანესი იყო არასრულწლოვნების და მათი კანონიერი წარმომადგენლების გამოკითხვა, შერჩევა განხორციელდა შემდეგნაირად, მე როგორც, სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს პრაქტიკოს სოციალურ მუშაკს მაქვს წვდომა ჩემს სამუშაო რაიონში დაფიქსირებული შემთხვევების შესახებ, შესაბამის ცხრილთან. ცხილიდან არჩეულ იქნენ 14 წლამდე არასრულწლოვნები შემთხვევითი შერჩევის საფუძველზე

(ყოველი მეშვიდე), აქვე მნიშვნელოვანია, რომ კვლევის ეტიკის ნორმების გათვალისწინებით, არც ერთი შერჩეული არასრულწლოვანი არ იყო ჩემი ბენეფიციარი. ბავშვთან უშუალოდ მომუშავე სოციალური მუშაკი ახდენდა დაკავშირებას, წიანსწარ ხდებოდა შეთანხმება, როგორც მის კანონიერ წარმომადგენელთან, ასევე თავად არასრულწლოვანთან კვლევის მიზნების შესახებ, ასევე, განმარტებული იყო რომ კონფიდენციალობა დაცულია. აღსანიშნავია, რომ კვლევაში მონაწილე ყველა არასრულწლოვანსა და მათ კანონიერ წარმომადგენლებს გამემარტათ, რომ კვლევაში მონაწილეობაზე უარის თქმა არანაირ გავლენას არ მოახდენდა სოციალური მუშაკის მომსახურების მიღებაზე სამომავლოდ. საკვლევი საკითხის სენსიტიურობიდან და არასრულწლოვანის ინტერესებიდან გამომდინარე, მათთან და მათ კანონიერ წარმომადგენლებთან ინტერვიუს დროს ინფორმაციის ჩანიშვნა ხდებოდა წერილობითი ფორმით, ხოლო ყველა დანარჩენ შემთხვევაში აუდიო ხელსაწყოს გამოყენებით.

რესპოდენტი 1. კანონთან კონფლიქტში მყოფი 14 წლამდე პირები, სულ ცხრა არასრულწლოვანი, მამრობითი სქესის, ყველაზე პატარა ასაკი 11 წლის და 8 თვის, ხოლო ყველაზე დიდი - 13 წლის 11 თვის.

კვლევის მიზნების მისაღწევად, განსაკუთრებით საინტერესო იყო იმ მიზეზებისა და ფაქტორების ამოცნობა, რომელმაც შესაძლოა ხელის შეუწყო დელიქვენტურ ქცევას მოზარდების მხრიდან. გამოიკვეთა, რომ ცხრა არასრულწლოვანიდან შვიდის (77%) ოჯახს ჰქონდა საკმაოდ რთული სოციო-ეკონომიკური მდომარეობა, ცხრა გამოკითხული არასრულწლოვანიდან 7 (77%) დადიოდა სკოლაში, თუმცა, მიღებული ინფორმაციით, ხშირი გაცდენისა და დაბალი აკადემიური მოსწრების გამო 4-მა მათგანმა ვეღარ შესძლო სწავლის გაგრძელება, 2 (23%) არასრულწლოვანს არასდროს უვლია სკოლაში. არასრულწლოვანები სწავლის შეწყვეტის მიზეზად ასახელებენ პედაგოგების დამოკიდებულებას მათ მიმართ:

„როდესაც უფრო პატარა ვიყავი, მინდოდა კარგად მესწავლა, და ექიმი გავმხდარიყავი, თუმცა, ხშირად ვგრძნობდი, რომ მასწავლებელი აგდებულად მიყურებდა, მივხვდი, რომ

ჩემგან მაინც არაფერი გამოვიდოდი და აღარ დავდივარ სკოლაში“; (რესპოდენტი 13 წლის).

არასრულწლოვნები აღნიშნავენ, რომ მშობლები არ იყვნენ ჩართულები საგაკვეთილო პროცესში, არ აკონტროლებდნენ სკოლაში დასწრებას, გაკვეთილების მოზადების ხარისხსა და სხვა.

„დედა არასდროს მამეცადინებდა, ალბათ რა მაგარია დედა რო გამეცადინებს“; (რესპოდენტი 12 წლის);

ცხრა გამოკითხული არასრულწლოვნიდან 7 (77,%) მიუთითებდა, რომ მათ ოჯახში ხშირი იყო კონფლიქტი მშობლებს შორის, მათ შორის ფიზიკური ხასიათის, რისი მომსწრეებიც თავადაც გამხდარან. არასრულწლოვნები საუბარში აღნიშნავენ, რომ მშობლებთან არ აქვთ კარგი დამოკიდებულება, მუდმივად კონფლიქტები და დაძაბული ურთიერთობა ახასიათებთ. ხუთი (55%) არასრულწლოვანი იზრდება მხოლოდ დედასთან, იშვიათი კონტაქტი აქვთ მამასთან.

„დედა და მამა ხშირად ჩხუბობდნენ, ადრე განვიციდი და მაგრად არ მიყვარდა რო ყვიროდნენ, ეხლა აღარ მაინტერესებს, რაც უნდა ის ქნან“ (რესპოდენტი 13 წლის);

„მამა რო ცხოვრობდა ჩვენთან ღამე გვიანობამდე არ გავდიოდი; სულ მირეკავდა, რო წავიდა იმის მერე სულ გარეთ ვარ, დედა მუშაობს და იშვიათად ახერხებს დარეკვას“; (რესპოდენტი 12 წლის);

არასრულწლოვნები, ასევე მკაფიოდ უსვამენ ხაზს სამეგობროს და არ მალავენ მათ გავლენას დანაშაულებრივ ქცევაზე:

„ჩვენ ოჯახივით ვართ, ერთად ვაკეთებთ ყველაფერს, სხვანაირად ვერ იძმაკაცებ მაგათთან, რაღაც ცუდიც უნდა გააკეთო ხო“; (რესპოდენტი 13 წლის);

ასევე, საკითხიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანი იყო სოციალური მუშაკის როლი და გავლენა არსრულწლოვნებზე, ცხრა გამოკითხული არასრულწლოვნიდან ექვსი (66%) აღნიშნავენ, რომ იციან ვინ იყო მათი სოციალური მუშაკი, ახასიათებენ როგორც

თბილ და მზრუნველ პიროვნებას, რომელიც იცავდა მათ პოლიციის უხეში დამოკიდებულებისაგან, თუმცა, აღნიშნული 6 არასრულწლოვანი ამბობდა, რომ რაიმე სახის დახმარება სოციალური მუშაკის მხიდან არ მიიღეს, გარდა, ყურადღებიანი და მზრუნველი დამოკიდებულებისა საპროცესო წარმომადგენლობის გაწევისას. ხოლო სამი არასრულწლოვანი (34%) აღნიშნავდა, რომ სოციალურმა მუშაკმა რამოდენიმეჯერ დაურეკე და დაინტერესდა მისი მდგომარეობით, სხვა რაიმე ჩარევას, არასრულწლოვნების ინფორმაციით, ადგილი არ ჰქონია.

„კი სოც. მუშაკი როგორ არ ვიცი, პოლიციაში რო მოვიდა ძაან თბილად მომექცა, რალაცეები მკითხა, ყურადღებიანი იყო, იმის მერე აღარ მინახავს“ (რესპოდენტი 13 წლის);

„დამირეკა რამდენჯერმე, მომიკითხა, სასიამოვნო იყო, სკოლაში თუ გადავწყვიტე სწავლის გაგარძელება მერე დავურეკავ“; (რესპოდენტი 12 წლის);

არასრულწლოვნები ბუნდოვნად საუბრუბენ სამომავლო გეგმებზე, არ აქვთ რაიმე ჰობი ან ინტერესის სფერო. ცხრავე გამოკითხული არასრულწლოვანი აღნიშნავდა, რომ უკვე თოთხმეტი წლის რომ ყოფილიყვნენ არ ჩაიდენდენ დანაშაულს, რადგან ინფორმირებუბი არაიან, რომ ამ ასაკიდან შეიძლება მოხვდნენ „ციხეში“, „ზონაზე“ ან „პრობაციაზე“. არასრულწლოვნები ფიქრობენ, რომ მშობლებს მეტი კონტროლი რომ გაეწიათ, ალბათ, სწავლას გაგრძელებდნენ და ამ გზას არ დაადგებოდნენ. სოციალურ მუშაკს არ ასახელებს, როგორც რაიმე ცვლილებების აგენტს მათ ცხოვრებაში.

როგორც ვხედავთ, გარკვეულწილად გამოიკვეთა ის მიზეზები, რამაც შესაძლოა გარკვეული გავლენა მოახდინა დანაშაულებრივი ქცევის წახალისებაზე, გამნსაკუთრებით აღსანიშნავია განათლების სისტემის როლი, ოჯახისა და მშობლების, სოციო-ეკონომიკური მდგომარეობა. გავეცნოთ, რამოდენიმე კვლევას ამ მიმართულებით. ერთ-ერთი კვლევა, რომელიც ჩატარდა ინ ფაქტორების გამოსავლენად რომელიც გავლანს ახდენს არასრულწლოვნის მიერ ჩადენილ დელიქვენტურ ქცევაზე, მონაიწლეობა მიიღო 250 კანონტან კონფლქიტში მყოფმა პირმა, მათგან 200 იყო მამრობითი სქესი, ხოლო 50 მდედრობითი სქესის, ასაკი 9-12 წელი, კვლევასს გამოიკვეთა შემდგომი ფაქტორები: კვლევაში მონაწილე არასრულწლოვნების 58, 8%--ს აქვს

დიდი ზომის ოჯახი, ოჯახები შეგდებოდნენ 6-9 წევრისგან; გამოკითხულთა 30, 4 %-ს ჰყავდა მამობილი, ხოლო 36 %-ს დედობილი, გამოკითხულთა 50, 8 % საერთოდ არ ცხოვრობდა მშობლებთან და ოჯახთან ერთად, გამოკითხულთა 80, 4 %-ს ჰქონდა სირთულეები სასწავლო პროცესში, ხოლო 60, 8 იქნა გარიცხული სკოლიდან. არასრულწლოვნების 24,8 %-ს ჰქონდა გარკვეული სირთულეები ჯანმრთელობის მხრივ, ხოლო 72, 4 %-ს ჰქონდა ფსიქოლოგიური და ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემები, ყველაზე ხშირად დეპრესია ვლინდებოდა. (*A study of factors affecting juvenile delinquency, Biomedical and Pharmacology journal, 2015*);

რესპოდენტი 2: კანონთან კონფლიქტში მყოფი 14 წლამდე პირების კანონიერი წარმომადგენლები, მზრუნველი პირები, სულ 5 რესპოდენტი, მდედრობითი სქესის.

გამოკითხული მშობლების უმრავლესობა არ აფიქსირებს საკუთარ როლს შვილების მიერ განხორციელებულ დელიქვენტურ ქცევაზე, მათი თქმით, ძალიან განიცდიან შვილების დანაშაულებრივ ქცევას, თუმცა, ვერ იაზრებენ როგორ შეიძლება შედეგის თავიდან აცილება. მშობლები გამომწვევ რისკ ფაქტორებად ძირითადად ასახელებენ სკოლას, მძიმე ეკონომიკურ მდგომარეობას, განქორწინებას, მარტოხელა დედობას. როგორც კვლევის დროს გამოიკვეთა, გამოკითხულ მშობლებს თითქმის არ აქვთ კომუნიკაცია შვილებთან, არ ატარებდნენ მათთან დროს, რადგან მიღებული ინფორმაციით, უწევდათ ოჯახის საკვებით და სხვადასხვა საჭიროებით უზრუნველყოფა და დრო აღარ ჰქონდათ გაეკონტროლებინათ შვილების თავისუფალი დრო, საგაკვეთილო პროცესი, აკადემიური მოსწრება, თანატოლების წრე.

„კარგი ბავშვი იყო, ჭკვიანი, მაგრამ მერე პატრონი არ გვყავდა და დარჩა ეგრე, აღარც სკოლა უნდა, აღარც სწავლა, რა ვქნა აბა მითხრაით, პატარა აღარ არის 14 გახდება უკვე მალე“ (რესპოდენტი 44 წლის);

როგორც გამოიკვეთა, გამოკითხული მშობლების უმრავლესობას არ აქვს სტაბილური სამუშაო, მხოლოდ ერთ მშობელს აქვს უმაღლესი განათლება და სამსახური,

დანარჩენი გამოკითხული მშობლები საქმეებიან პერიოდულად (დამლაგებელი, მიმტანი, კაზინოში სხვადასხა პოზიცია, მაღაზიის თანამშრომელი). როგორც ინტერვიუს დროს გამოიკვეთა, მშობლები მომხრე არიან აღზრდის ავტორიტარული სტილის. ასევე, გამოიკვეთა, რომ საკუთარი ბინის არ ქონის გამო ხშირად უწევდათ საცხოვრებელი ადგილის შეცვლა და შესაბამისად სკოლის, რამაც გამოიწვია ბავშვების მხრიდან სასწავლო პროცესისადმი გულგრილი დამოკიდებულება, ასევე, გამოიკვეთა, რომ მშობლები არ უწევდნენ კონტროლს არასრულწლოვნებს, არ იცნობდნენ შვილების მეგობრებს.

*„დრო არ მქონდა და ყველგან ხო ვერ გაეკიდები, მერე მშვივრები დავიხოცებოდი“
(რესპოდენტი, 39 წლის);*

*„მეგობრები ყავს კი, დიდად არ მომწონს მაგათი ბრაღიც არის მგონი რაც ჩაიდინა“
(რესპოდენტი, 38 წლის);*

საკვლევი საკითხიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანი იყო მშობლების დამოკიდებულება სოციალური მუშაკის მიერ გაწეული მომსახურების შესახებ, გამოკითხული ხუთი რესპოდენტიდან 4 აფიქსირებს, რომ სოციალურ მუშაკთან ჰქონდა რამოდენიმეჯერ სატელეფონო კავშირი, ხოლო ერთის თქმით, სოციალური მუშაკი მასთან სისტემატიურად დადიოდა.

„ძალიან კარგი და ყურადღებიანი სოციალური მუშაკი მყავს, გამიწია ფსიქოლოგიური მხარდაჭერა, ასევე, შემომთავაზა უმუშევართა ბაზაში დარეგისტრირება, კმაყოფილი ვარ“ (რესპოდენტი, 35 წლის);

წლების განმავლობაში ტარდებოდა მრავალი კვლევა, რომელიც იკვლევდა ოჯახის გავლენას არასრულწლოვნათა დანაშაულზე, ჯერ კიდევ რამოდენიმე ათეული წლის წინ მრავალმა კვლევამ აჩვენა, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს მშობლების განქორწინებას, ოჯახურ კონფლიქტებს, მშობლების დამოკიდებულებებს არასრულწლოვნის განვითარებაზე და მათ შორის ანტისოციალურ ქცევაზე. კვლევების უმრავლესობამ ნათლად გამოააშკარავა ოჯახური კონფლიქტისა და მშობლების

განქორწინების უარყოფითი გავლენა არასრულწლოვნებზე, მაგალითად; სამხრეთ ლონდონში 411 არასრულწლოვნის კვლევამ გამოკვეთა, რომ 72 არასრულწლოვნის შემთხვევაში, რომლებიც ხასიათდებოდნენ დანაშაულის მაღალი მაჩვენებლით, იყვნენ კონფლიქტური ან განქორწინებული ოჯახებიდან (*Study of Juvenile delinquency , Juby and Farington, 2001*).

ასევე, 72 კვლევის მეტა - ანალიზმა, ცხადჰყო, რომ სწორედ იმ არასრულწლოვნებს ახასიათებდეთ ანტისოციალური ქცევა, რომლებიც იყვნენ განქორწინებული ოჯახებიდან (Price and Kunz, 2003).

2017 წელს მონტენეგროში ჩატარდა კვლევა, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო 265-მა არასრულწლოვანმა, კვლევის მიზანი იყო, მშობლის დამოკიდებულებებსა და დელიქვენტურ ქცევას შორის არსებული კავშირის დადგენა. მონაწილეების ასაკი მერყეობდა 15-დან 18 წლამდე. გამოკითხული არასრულწლოვნები იყოფოდნენ ორ ჯგუფად, 115 მონაწილე იყო კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანი, ხოლო 150 სოციალურ კარგად ინტეგრირებული არასრულწლოვანი. კვლევამ გამოკვეთა, რომ არასრულწლოვნებთან, რომლებმაც ჩაიდინეს დევიანტური ქმედება, გაცილებით მაღალი იყო მშობლის მხრიდან ძალადობის, ადრეულ ასაკში გადატანილი დეპრეზიის, მხარდაჭერის მინიმალური ხარისხი, ბავშვისათვის მიცემული პირობების არ შესრულება და სხვა, ვიდრე იმ არასრულწლოვნებთან ვინც სოციალურ კარგად ადაპტირდნენ.

როგორც ვხეავთ, მარავალი კვლევა აჩვენებს, რომ არსებობს ძალიან მნიშვნელოვანი კავშირი მშობლების მდგომარეობის, მშობლების დამოკიდებულებების, ძალადობისა და არასრულწლოვნის მიერ ჩადენილ დევიანტურ ქცევას შორის. კვლევაში მონაწილე მშობლებისა და მათი ოჯახური მდგომარეობის გათვალისწინებით, ასევე, მათი დამოკიდებულებებით შვილების მიმართ, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ვერ უწევენ მხარდაჭერას არასრულწლოვნებს, ასევე, არ აქვთ ახლო ურთიერთობა, არ ატარებენ მათთან დროს, თავადაც აქვთ მწირი ღირებულებათა სისტემა, ვერ იაზრებენ საკუთარ როლს

შვილის ცხოვრებაში, რითაც შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ უარყოფითი გავლენა იქონიეს შვილების მიერ ჩადენილ დელიქვენტურ ქცევაზე.

რესპოდენტი 3: სფეროს ექსპერტები, მათ შორის პრაქტიკოსი სოციალური მუშაკები - სოციალური მომსახურების სააგენტოს 12 სოციალური მუშაკი, 1 უფროსი სოციალურ მუშაკი, შსს ვაკე-საბურთალოს კრიმინალური პოლიციის დეპარტამენტის 2 გამომძიებელი, სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს მეურვეობა-მზრუნველობის დეპარტამენტის უფროსი, ამავე, დეპარტამენტის ძალადობის სამმართველოს უფროსი და იურისტი, საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის თავმჯდომარე, ფსიქოლოგი - ქეთევან თავართქილაძე, სსიპ პრობაციის სააგენტოს 1 სოციალური მუშაკი და ერთი ზედემხედველი, სსიპ დანაშაულის პრევენციის ცენტრის 1 სოციალური მუშაკი.

კვლევაში მონაწილე სოციალურ მუშაკებს აქვთ 2 ან მეტი წლის მუშაობის გამოცდილება კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვნებთან. როგორც კვლევის დროს გამოიკვეთა ექვს მათგანს აქვს გავლილი ტრენინგურსი, რომელიც მოიცავს სამ დღიან სწავლებას, თუმცა, ყველა სოციალური მუშაკი აღნიშნავს, რომ ტრენინგი არ არის საკმარისი კვალიფიკაციის ამაღლების პროცესში.

„სამ დღიანი ტრენინგი არ არის პირდაპირ ჩემთვის საკმარისი, რომ რაიმე კვალიფიკაციის ამაღლებაზე ვისაუბრო“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი);

„ვი გადაგვამაზდეს, რაღაც მხრივ კარგი იყო, ისე ვმუშაობთ უკვე ორი წელია არავის მოუცია ჩვენთვის ელემენტარული ცოდნა ამ საკითხთან დაკავშირებით“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი);

სოციალური მუშაკების ინფორმაციით, მრავალი გამოწვევა არსებობს 14 წლამდე კანონთან კონფლიქტში არასრულწლოვნებთან მუშაობის პროცესში, არ არსებობს რაიმე მკაფიო პროცედურა, ვერ ხერხდება ეფექტური თანამშრომლობა საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს შესაბამის უწყებებთან, არაორაგანიზებული სამუშაო, დროის

არანაყოფიერად ხარჯვა, ყველა სოციალური მუშაკი აღნიშნავს, რომ ხელთ არ აქვთ რაიმე რესური და საკმარისი დრო, რომ იმუშავონ მშობლებთან, სკოლასთან, თემთან და ა.შ; ვერ იხსენებენ შემთხვევას, როდესაც უმუშავიათ დანაშაულის პრევენციის მიმართულებით, განმეორებითი დანაშაულის თავიდან აცილების მიზნით. გამოკითხული სოციალური მუშაკები იაზრებენ საკუთარ როლს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესში, თუმცა, თორმეტივე მათგანი აღნიშნავს, რომ ამ ეტაპზე მხოლოდ საპროცესო წარმომადგენლის ამპლუაში ხედავენ საკუთარ თავს.

„ჩემი როლი, როგორც სოციალური მუშაკის, ამ ეტაპზე მხოლოდ საპროცესო წარმომადგენლობით შემოიფარგლება“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკი, მცხეთა-მთიანეთი);

„ვგრძნობ, რომ ბევრად მეტის რესურსი გვაქვს, ჩვენი როლი ძალიან მნიშველოვანია არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში, თუმცა, ვერანაირ სხვა მომსახურებას ვერ ვაწოდებთ, გარდა საპროცესო წარმომადგენლობისა“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი);

კვლევაში მონაწილე სფეროს არაპრაქტიკოსი ექსპერტებსაც მსგავსი პოზიცია აქვთ, ექსპერტების აზრით, სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკების მხრიდან მინიმალურად ხდება ჩართვა.

„სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკებისგან ამ ეტაპზე კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვები ფაქტობრივად ვერანაირ მომსახურებას ვერ იღებენ“ (საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის თავმჯდომარე ნინო შატბერაშვილი);

„ამ ეტაპზე მხოლოდ სოციალური მომსახურების სააგენტოს თანამშრომლები მუშაობენ, მაგრამ, სამწუხაროდ მრავალი ფაქტორის გათვალისწინებით, გარდა საპროცესო წარმომადგენლობისა, სხვა მომსახურების მიწოდება არ ხდება“ (ფსიქოლოგი - ქეთევან თავართქილაძე);

სოციალური მუშაკები საკუთარი გამოცდილებით ასახელებენ იმ მიზეზებს, რაც შესაძლოა დანაშაულის გამომწვევი ან ხელისშემწეობი იყოს, ესენია: ცუდი სოციო-ეკონომიკური მდგომარეობა, მშობლების ინდიფერენტული დამოკიდებულება შვილების მიმართ, მშობლის მავნე ჩვევებზე დამოკიდებულება; თანატოლთა წრე, რომელიც მიდრეკილია დანაშაულებრივი ქმედებების ჩადენისკენ, სკოლის მიტოვება; არაორგანიზებული თავისუფალი დრო; სუსტი კონტროლი მზრუნველების მხრიდან; ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემები; მიკუთვნებულობა სხვადასხვა ჯგუფის მიმართ, რომელიც შემჩნეულია ანტისოციალურ ქმედებებში; საზოგადოების დამოკიდებულება. ასევე, რამოდენიმე სოციალურმა მუშაკმა აღნიშნა, რომ 14 წლამდე განსაკუთრებით აქტუალურია ე.წ. „დაუსჯელობის სინდრომი“, მათი თქმით, 14 წლამდე არასრულწლოვნებმა იციან, რომ არ მიეცემიან პასუხსიგებაში, რაც იწვევს დანაშაულის განმეორებას.

„განათლების დაბალი დონე, სოციალური ფაქტორები, საკანონმდებლო ხარვეზები, მომსახურების არარსებობა, უბიძგებს ბავშვებს დანაშაულისკენს“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი);

„ჩემი პრაქტიკიდან გამომდინარე, დანაშაულის გამომწვევი ფაქტორები ძირითადად სოციალურ-ეკონომიური გარემოა. ოჯახებს არ აქვთ მინიმალური შემოსავალი. მოზარდი ხშირად ცდილობს მიეხმაროს მშობელს ოჯახის შენახვაში. მოზარდს აქვს მეტი თავისუფალი დრო, არის უმეტესად უფრთხოდ, რადგან მშობელი გასულია იმ მცირე ლუკმა-პურისთვის, რითაც შვილებს დააპურებს. თავისუფალია რადგან ვერ ერთვება კლასგარეშე აქტივობებში, ვერ დადის რაიმე წრეებზე, სპორტზე, რადგან უმეტესად აღნიშნული წრეები ფასიანია. საფასურის გადახდის უნარი კი ოჯახებს არ აქვთ“ (სოციალური მუშაკი, მცხეთა-მთიანეთი);

„ძირითადად ეს არის არასრულწლოვანთა ოჯახების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, გარემო, სადაც მათ უწევთ ურთიერთობა, განათლების დაბალი დონე. ასევე ამ ასაკში ხშირია „ავტორიტეტების“ მიმზადებულობა.“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი);

„არაეფექტური აღზრდის სტილი და ზედამხედველობის ფორმები მშობლებისგან, ნასამართლეობის მეორე ოჯახის წევრები ან სამეგობრო წრე, სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები, დაბალი აკადემიური მოსწრება და არაორგანიზებული დღის რეჟიმი“ (სსიპ პრობაციის ეროვნული სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი);

„მზრუნველობის სირთულეები - მზრუნველი, რომელიც ვერ იაზრებს არასრულწლოვნის საჭიროებებს ან/და ვერ ახდენს მასზე ზედამხედველობას. ძალადობა ოჯახში - მზრუნველებს შორის და ბავშვის მიმართ. ბავშვზე ზრუნვის სისტემა - არასათანადო ხარისხის მომსახურებები და ზრუნვა. ქუჩაში ცხოვრების გამოცდილება. შინაგანს საქმეთა თანამშრომლების უმოქმედობა, როდესაც შეხება აქვთ ქუჩაში მცხოვრებ და მომუშავე ბავშვებთან. ასევე, ბავშვის მიერ პირველად ჩადენილ დანაშაულზე ხშირად არ ხდება მათი მხრიდან მშობლების ან სახელმწიფო ზრუნვის ინფორმირება. სკოლა - ძირითადად არ ახდენს რეაგირებას როდესაც იკვეთება ბავშვზე ძალადობის ფაქტები, ან მის მიმართ არასათანადო მზრუნველობას აქვს ადგილი. არ თანამშრომლობენ სახელმწიფო ზრუნვასთან და შსს-თან ამ საკითხებზე. ძირითადად ხდება ბავშვების ჩამოშორება სასწავლო პროცესისგან. ასევე, შესაძლოა დანაშაულის ჩადენის რისკ ზრდიდეს ბავშვის გარკვეული პიროვნული თავისებურებები. თუმცა ამ საკითხს დამატებითი კვლევა სჭირდება“ (სსიპ პრობაციის ეროვნული სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი);

კვლევაში მონაწილე საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს კრიმინალური პოლიციის ცენტრალური დეპარტამენტის ვაკე-საბურთალოს სამმართველოს გამომძიებლები კვლევაში აფიქსირებენ, რომ 14 წლამდე კანაონთან კონფლიქტში მყოფი პირების მთავარი პრობლემა, რის გამოც მუდმივად იმეორებენ დანაშაულს არის ე.წ. „დასუჯელობის სინდრომი“:

„იცის, რომ არ დაისჯება და ამიტომ სანამ 14 წლის გახდება მუდმივად იმეორებს დანაშაულს, უნდა არსებობდეს რაღაც მექანიზმი, რომელიც ხელს შეუშლის რეციდივს“ (გამომძიებელი, ვაკე-საბურთალო);

„მიეჩვივნენ დანაშაულს, არავინ სჯის, დაკითხავ და გაუშვებ, ზოგჯერ მქონია შემთხვევა იმავე საღამოს გაუმეორებია დანაშაული, აზრს ველარ ვხედავ ამ ყველაფერში“ (გამომძიებელი ვაკე-საბურთალო);

საკვლევი საკითხიდან გამომდინარე საინტერესო იყო, რამდენად თანამშრომლობდნენ სხვადასხვა უწყების წარმომადგენლები ერთმანეთთან, რამდენად იყენებენ სხვა უწყების სოციალური მუშაკის მიერ შესრულებულ შეფასებას, დასკვნასა და სხვა. კვლევისას გამოიკვეთა, რომ თანამშრომლობა მინიმალური ხასიათისაა, იხსენებენ ერთეულ შემთხვევებს როდესაც ჰქონდათ კომუნიკაცია სხვა უწყების სოციალურ მუშაკთან.

„იშვიათად მქონია კომუნიკაცია. კომუნიკაციის პროცესში ხელისშემშლელი ფაქტორები არ მქონია, თუმცა, პრობლემაა რესურსები და ის, რომ იშვიათად მოჰყვებოდა სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკების ინტერვენციას სასურველი შედეგი“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი).

„კომუნიკაცია ძალიან იშვიათად მქონია, სიმართლე გითხრათ, გვაქვს კომუნიკაციის პრობლემა, რაღაც არარეალური მოთხოვნები აქვთ ხოლმე, უბრალოდ იმიტომ რომ თვითონ პროცედურა შეასრულონ“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტო, სოციალური მუშაკი, თბილისი);

მსგავსი პოზიცია აქვთ, კვლევაში მონაწილე სფეროს არა პრაქტიკოს ექსპერტებს, მათი აზრით, უწყებათა შორის კომუნიკაცია წარმოადგენს სერიოზულ პრობლემას, სხვა უწყების სოციალური მუშაკის რესურსის გამოყენება არ ხდება, გარდა ამისა, სფეროს ექსპერტების აზრით, განსაკუთრებულ პრობლემას წარმოადგენს სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოსთან თანამშრომლობა.

„პრობაციის ეროვნულმა სააგენტო როცა თანამშრომლობს სოციალური მომსახურების სააგენტოსთან, ოჯახთან, ძალადობისა თუ სხვა საკითხთან დაკავშირებით, სააგენტოს

*სოციალური მუშაკების მხრიდან არ ხდება შესაბამისი ინტერვენციის განხორციელება“
(საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის თავმჯდომარე);*

როგორც პრაქტიკოსი, ასევე, არაპრაქტიკოსი ექსპერტები ერთხმად აღნიშნავენ, რომ საქართველოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, უდავოდ წინ გადადგმული მნიშვნელოვანი ნაბიჯია. საყურადღებოა, რომ სახელმწიფო ინტერესდება კანონთან კონფლიქტში მყოფი პირებით, თუმცა, არსებობს ბევრი შეუსაბამობა და ხარვეზი, რომელიც პრაქტიკასა და კანონით გათვალისწინებულ საკითხებს შორის არსებობს.

*„ამ ეტაპზე მნიშვნელოვანი და წინგადადგმული ნაბიჯია არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, თუმცა, ვფიქრობ, ერთ-ერთ პრობლემურ საკითხად 14 წლამდე პირები რჩებიან, საერთოდ არანარი მომსახურების შექმნა არ ხდება მათთვის, გარდა სოციალური მუშაკისა, რომელიც, ვერ აწვდის ვერანაირ პრევენციულ კომპონენტს“
(სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს მეურვეობა -მზრუნველობისა და სოციალური პროგრამების დეპარტამენტი, ძალადობის ადმინისტრირების სამმართველოს უფროსი);*

საკვლევი საკითხიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანი იყო არასრულწლოვნებში დანაშაულის პრევენციის საკითხის განხილვა და შესაბამისი რეკომენდაციების მოსმენა პრაქტიკოსი და არარპრაქტიკოსი რესპოდენტებისაგან, ურავლესობა ხაზს უსვამს ოჯახის როლს, ოჯახის ფუნქციის ამაღლებას, მშობლის დადებითი გავლენის გაზრდას, ძალადობის პრევენციას ოჯახში. ასევე, სფეროს ექსპერტები ხაზს უსვამენ განათლების ფაქტორს, კერძოდ სკოლის როლის ამაღლებას. არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციისათვის, ექსპერტთა აზრით, უმნიშვნელოვანესი თემზე დაფუძნებული პრაქტიკის შექმნა და გაძლიერებაა. ასევე, რესპოდენტთა აზრით, მნიშვნელოვანია უწყებათა შორისი ეფექტური თანამშრომლობა.

თავი VI. დასკვნა/რეკომენდაცია

ჩემს მიერ ჩატარებული კვლევის, წარმოდგენილი დოკუმენტების, განხილული ლიტერატურისა და კვლევების თანახმად, შეიძლება ითქვას, რომ კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანები, როგორც მსოფლიოში, ასევე, საქართველოში იმყოფებიან მრავალი გამოწვევის პირისპირ. როგორც მიმოვიხილეთ, არა მოხლოდ განვითარებულ, საკმაოდ განვითარებულ ქვეყნებშიც არასრულწლოვანების მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებული საკითხები საკმაოდ აქტუალი და პრობლემურია. საკვლევი თემის ერთ-ერთი ამოცანიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანი იყო ნაშრომში გამოკვეთილიყო ის მნიშვნელოვანი ფაქტორები და მიზეზები, რომლებიც ხელსუწყობს არასრულწლოვანის მიერ ჩადენილ დევნიანტურ ქცევას. როგორც სამეცნიერო ლიტერატურის, ასევე, განხილული და ჩემს მიერ ჩატარებულმა კვლევამ გამოკვეთა, ის კავშირები, რომლებიც უარყოფით გავლენას არასრულწლოვანის ქცევაზე. მრავალ ფაქტორს შორის, გამოიკვეთა ძირითადი ფაქტორები: ოჯახი და მისი დისფუნქცია, მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობა, მშობლების/მზრუნველების მიერ განხორციელებული ძალადობა და უგულბელებაცოფა, მშობლის ადიქციური ქცევა, ინდიფერენტული მიდგომა შვილის ცხოვრების სხვადასხვა ასპექტის მიმართ, მშობლის მწირე ღირებულებათა სისტემა, ოჯახის წევრების დანაშაულებრივი ქცევა, ნაკლები კონტროლი არასრულწლოვანების მიმართ, აღზრდის ავტორიტარული სტილი. წარსულში გადატანილმა დეპრევაციამ, მიჯაჭვულობის არ ქონამ შესაძლოა წახალისოს ანტისოციალური ქცევა მომავალში. უმნიშვნელოვანესია განათლების სისტემა, სკოლის მიტოვებამ, პედაგოგების მხრიდან ინდეფერენტულმა დამოკიდებულებამ შესაძლოა უბიძგოს დევნიანტურ ქცევას. არაორგანიზებული დრო, ანტისოციალურ ქმედებებში ჩართული მეგობრების წრე არის ერთ-ერთი რისკ ფაქტორი. საცხოვრების ხშირი ცვლა, მშობლების განქორწინება და მუდმივი კონფლიქტები მშობლებს შორის ახდენს უარყოფით გავლენას არასრულწლოვანზე. ასევე, გამოიკვეთა, მაკრო დონის პრობლემები, როგორიცაა არანაირი პრევენციის მექანიზმის არსებობა 14

წლამდე კანონთან კონფლიქტში მყოფ ბავშვებთან, არა თუ პრევენცია, არ ხდება ბავშვების იდენტიფიცირება და რაიმე მომსახურებაში გადამისამართება, არ გვაქვს ოჯახის მხარდამჭერი მომსახურებები, ფაქტობრივად არ გვხვდება თემზე დაფუძნებული პრაქტიკა. სუსტია უწყებათაშორისი თანამშრომლობა, შესაბამისი დამხმარე პროფესიებისგან არ ხდება შემთხვევებზე სრულფასოვანი სამუშაოს განხორციელება, არ ხდება ოჯახთან და თემთან მუშაობა, არ გვაქვს მომსახურება, სადაც მოხდება ანტისოციალურ ქცევაში ჩართული 14 წლამდე არასრულწოვნების გადამისამართება. სამწუხაროდ, სოციალური მუშაკების მხრიდან ვერ ხერხდება ოჯახთან მუშაობა, მხარდამჭერის მომსახურებების შეთავაზება, რაც რა თქმა უნდა, ზრდის დანაშაულის განმეორებით ჩადენის ალბათობას. როგორც კვლევამ აჩვენა, სოციალური მუშაკის მხრიდან ხდება მხოლოდ საპროცესო წარმომადგენლობის გაწევა გამოკითხვის პროცესზე, რაც რა თქმა უნდა, ვერანაირად ვერ შეუწყობს ხელს დანაშაულის პრევენციას მოზარდებში. აუცილებლად, უნდა ავლნიშნოთ, რომ კვლევაში მონაწილე სფეროს ყველა ექსპერტი ერთხმად აღიარებს, რომ არასრულწოვნათა მართლმსაჯულების კოდექსი უმნიშვნელოვანესი წინ გადადგმული ნაბიჯია, თუმცა, კანონით გათვალისწინებული პროცედურების შესრულება საკმაოდ დიდ სირთულეებთან არის დაკავშირებული.

მიმოხილული ლიტერატურის, ჩემს მიერ ჩატარებული სიღრმისეული ინტერვიუებისა და სხვადასხვა კვლევის თანახმად, წარმოგიდგენთ შემდეგ რეკომენდაციებს:

- მარტოხელა მშობლებთან სპეციალისტის ჩართვის ხელშეწყობა; ბავშვის დაბადებიდან პირველი 3 წლის განმავლობაში სისტემატური ვიზიტები მშობელთან, რათა კარგად იქნეს გააზრებული ბავშვის აღზრდის ეფექტური მეთოდები, მიჯაჭვულობასთან დაკავშირებული საკითხები, ძალადობისა და უგულებელყოფობის საკითხები; ასევე, მშობლის მხარდამჭერა და გაძლიერება, რათა თავიდან იქნას აცილებული ბავშვის მიტოვება. აღნიშნული მომსახურება ხელს შეუწყობს ბავშვის სწორ განვითარებას, მიჯაჭვულობის ჩამოყალიბებას, ძალადობისგან დაცვას, რაც თავისთავად მოზარდობის ასაკში დადებით გავლენას

მოახდენს არასრულწლოვნის ქცევაზე, მათ შორის იქნება დამცავი ფაქტორი ანტისოციალური ქცევის განხორციელებისას;

- მშობლის უნარ-ჩვევებთან დაკავშირებული ტრენინგ-კურსების ორგანიზება; მშობლების უნარ-ჩვევების, მხარდაჭერის საკითხების ხაზგასმა, მათი როლის და გავლენის გააზრება შვილის ცხოვრებაში. კონტროლის მექანიზმის ხაზგასმა; შვილის მხარდაჭერა წარმოადგენს იმ მნიშვნელოვან კომპონენტს, რომელიც ემსახურება არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციას;
- მავნე ნივთიერებებზე, ახარტულ თამაშებზე დამოკიდებული მშობლების შესაბამისი სარეაბილიტაციო პროგრამებით უზრუნველყოფა მშობლის მავნე ქცევის ფორმირებისათვის, რათა თავიდან იქნას აცილებული უარყოფითი გავლენა;
- მშობლებს შორის ხშირი კონფლიქტების, ოჯახური დავების, განქორწინების, ოჯახში ძალადობის უარყოფითი გავლენის გააზრებაში დახმარების გაწევა მშობლებისათვის სოციალური მუშაკის, შესაბამისი სპეციალისტების მიერ;
- მნიშვნელოვანია, იმ ბავშვიანი ოჯახებისათვის, რომელთაც განსაკუთრებული მძიმე სოციო-ეკონომიკური მდგომარეობა აქვთ, სახელმწიფოს მხრიდან იქნას გადადგმული შესაბამისი ქმედითი ნაბიჯები, შესაბამისი დასაქმების ხელსეწყობა, თვითმართველობის რგოლის გაძლიერება, მშობლის გადამზადება და მხარდაჭერა, მშობლისა და ბავშვების განცალკევების საფრთხის მინიმუმადე შემცირების მიზნით;
- არასრულწლოვნის ძალადობისგან დაცვის სისიტემის დახვეწა/ფრომირება; სოციალური მუშაკის, ფსიქოლოგის, შსს შესაბამისი წარმომადგენლების დროული ჩართვა;
- ანტისოციალური ქცევის (სიბრაზე, აგრესია); ჩაკეტილობის; ფსიქოლოგიური/ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ბავშვის დროული იდენტიფიცირების მექანიზმის გამუჯობესება; როგორც

მშობლის/მზრუნველის. სკოლის; უბნის ექიმის თუ ბავშვთან ურთიერთობაში მყოფი ნებისმიერი სუბიექტის მხრიდან;

- არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემის დახვეწისათვის მნიშვნელოვანია მოხდეს განათლების როლის წინ წამოვა;
- არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემის ეფექტურობისათვის, მნიშვნელოვანია ყველა სკოლაში დამუშებულ იქნას სოციალური მუშაკის/ფსიქოლოგის შტატი, რაც ხელს შეუწყობს რთულის ქცევის, ძალადობა განცდილი ბავშვის დროულ იდენტიფიცირებას და შესაბამისი პრევენციული კომპონენტის დაგაგმევას;
- უმნიშვნელოვანესია, პედაგოგების ინფორმაციის დონის გაზრდა არასრულწლოვანის ქცევის თავისებურებებზე, გარემო ფაქტორებზე და იმ სიგნალებზე, რაც შესაძლოა გახდეს დანაშაულის ხელშემწყობი მოზარდობის ასაკში;
- მნიშვნელოვანია სკოლებში შესაბამისი პროგრამების დანერგვა და განხორციელება, მაგალითად, ქცევის მართვის პროგრამა რთული ქცევის მქონე ბავშვებისათვის; მრავალკომპონენტიანი საკლასო აქტივობების ხელშეწყობა; სოციალური პასუხისმგებლობის გააზრების აქტივობები; კონფლიქტის, ბულინგის და ძალადობის პრევენციის მიმართულებით შესაბამისი კურიკულუმის შედგენა; მენტორული პროგრამების დანერგვა; სკოლის შემდგომი რეკრეაციული აქტივობების ხელშეწყობა;
- ქალაქების მერიების და სხვა თვითმმართველობის სუბიექტების, განათლების, მეცნიერების, სპორტისა და ახალგაზრდობის სამინისტროს მაქსიმალური მობილიზება, რათა შეიქმნას მეტი სპორტული, რეკრეაციული და კულტურული უფასო პროგრამები, რათა არასრულწლოვნებმა თავისუფალი დრო ამ აქტივობებში ჩართვით გამოიყენონ;
- სახელმწიფოს, მედიისა და სოციალური ქსელის მეშვეობით, სპორტული, საგანამანთლებლო, კულტურული პროგრამების პოპულარიზაცია;

- არასრულწლოვნებთან მომუშავე სპეციალისტების - სოციალური მუშაკების, ფსიქოლოგების, შინაგან საქმეთა სამინისტროს წარმომადგენლების კვალიფიკაციის ამაღლება, რათა ზუსტად იქნას ამოცნობილი ის რისკ ფაქტორები, რომელმაც შესაძლოა გამოიწვიოს დევიანტური ქცევა;
- ერთიანი სისტემის შექმნა, რომელიც საკანონდებლო დონეზე დაავალდებულებს შესაბამის სპეციალისტებს 14 წლამდე კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვისათვის შესაბამისი მომსახურების მიწოდებას; მათ შორის, ყველა იმ არასრულწლოვანთან ვინც ერთხელ უკვე განახორციელა დელიქვენტური ქცევა ჩაერთოს სოციალური მუშაკი, ფსიქოლოგი, რათა თავიდან იქნას აცილებული დანაშაულის განმეორება შედარებით მოზრდილ ასაკში;
- სხვადასხვა უწყებებს შორის ეფექტური თანამშრომლობის გაზრდის ხელშეწყობა; მათ შორის სსიპ დანაშაულის პრევენციის ცენტრის, სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოსა და შინაგან საქმეთა სამინისტროს შესაბამისი სტრუქტურებს შორის; შეიქმნას ერთიანი კოორდინირებული მუშაობის პროცედურები, სადაც თითოეული სუბიექტის უფლება-მოვალეობები მკაფიოდ იქნება გაწერილი, არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის მხრივ;
- ქუჩაში მომუშავე და მცხოვრებ ბავშვებთან აქტიური პოლიტიკის წარმოება, დროული იდენტიფიცირება, როგორც ერთ-ერთი რისკ ჯგუფისა და ინტერვენციული მომსახურებების შექმნა, დახვეწა და გაძლიერება;
- ოჯახებთან, რომლებიც წარმოადგენენ იძულებით გადაადგილებული, ეთნიკურ ან რელიგიურ უმცირესობას განსაკუთრებული ყურადღების გამახვილება, სპეციალისტების მობილიზება და შესაბამისი რისკ-ფაქტორების გამოვლენის შემთხვევაში შესაბამისი ინტერვენციის განხორციელება დანაშაულის პრევენციის მიზნით;
- სოციალური მუშაკისა და სხვა დამხმარე პროფესიების როლის პოპულარიზაციის გაზრდა საზოგადოებაში სხვადასხვა მედია და საოციალური სასუალებებით;

- თემის მობილიზება, თემის როლის გააზრება; სათემო მომსახურებების შექმნა და განვითარება, როგორც დანაშაულის პრევენციის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ANTHONY, K. (2016 წლის 7 APRIL). *Gabriel Tarde and Contemporary theory*. SAGE JOURNALS.
2. Cross, H. A. (2008). *National Comparisson of Youth Justice*. Youth justice Broad.
3. Gottfreson, M., & Hirschi, T. (1990). *A General Theory of crime*.
4. Human, T. t. (თ. გ.). *William Sheldons Body and Temperament Types*.
5. Kusher, H. I. (2011). *Cesare Lambroso and the pathology o left handedness*.
6. Naghihat, R. (2001). *A Unitary Theory of Stigma*. *British Journal of Psychiatry*, 2007-2015.
7. Rafter, N. (2005). *The murderous Dutch Fiddler, chriminology, histoori and the problem of phrenology*. SAGE PUBLICATIONS , 65-69.
8. Ruohui, Z. (2011). *Social Change and Anomie*. Z. Ruojuui-ში, *Social Change and Anomie* (გვ. 1210). *The University of North Carollina Press*.
9. *Theories of caution, second edition*. (2006).
10. *Theories of Cesare Lambroso Born criminal*. (2018). UKessays.
11. Uk, H. o. (2018). *Age of Criminal Responsibility*.
12. კონვენცია, გ. ბ. (1989).
13. შალიკაშვილი, მ. (2010). *კრიმინოლოგია*.
14. (საქართველოს სისიხლის სამართლის კოდექსი, მე-7 მუხლი, 1999, 22 ივნისი).
15. (ჩხარტიშვილი შ, აღზრდის სოციალური ფსიქოლოგია).
16. (Center on Juvenile anc Criminal Justice, *Juvenile Justice History*, 2016).
17. (საქართველოს არასრულწოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, მუხლი 3.1;)
18. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხლი #33).

19. (საქართველოს მთავრობა, კანონი N750, 2017, მაისი).
20. (*Minimum ages of criminal responsibility, CHILD RIGHTS INTERNATIONAL NETWORK, 01 January, 2019*).
21. (ჰამილტონი, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკონონმდებლო რეფორმის სახელმძღვანელო პრინციპები, 2011).
22. (გაეროს ბავშვთა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი N10, ბავშვთა უფლებები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში, 2007).
23. (ქ.თავართქილაძე, მოზარდთა აგრესიული ქცევა, საზოგადოებრივი ჯანდაცვისა და მედიცინის ფონდი).
24. (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 15 მაისი, 1999წ.).
25. (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 2010 წლის ცვლილება).
26. (არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი მუხლი #26, პუნქტი #4).
27. (არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი მუხლი #52, პუნქტი #6);
28. (არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი მუხლი #52, პუნქტი #7).
29. (არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, მუხლი #38).
30. (საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს, საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს, საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს ერთობლივი ბრძანება #135, #95, #23მ 2016 წლის 15, მარტი).
31. საქართველოს მთავრობის დადგენილება N668 2015 წელი 30 დეკემბერი
32. (*UN, Introctory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Ofender, 2012*);
33. (არასრულწლოვანთა პრევენციის სტარტეგია საქართველოში, #235, 2012);
34. (ეკონომიკური და სოციალური საბჭოს რეზოლუცია, პუნქტი #13, 2001);
35. (გაეროს ბავშვთა უფლებათა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი #10, პუნქტი #17, 2007);
36. (*Washington State institute for public policy, 2001*).

37. გაეროს ბავშვთა უფლებათა კონვენცია, 1898;
38. გაეროს სახელმძღვანელო პრინციპები არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის შესახებ (რიადის პრინციპები);
39. გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ადმინისტრირების შესახებ (პეკინის წესები);
40. გაეროს წესები თავისუფლებადაკვეთილი არასრულწლოვნების დასაცავად (ჰავანის წესები);
41. სახელმძღვანელო პრინციპი სისხლის სამართლის სისტემაში ბავშვებთან დაკავშირებით მოქმედების შესახებ (ვენის პრინციპი).
42. (*A study of factors affecting juvenile delinquency, Biomedical and Pharmacology journal, 2015*);
43. (*Study of Juvenile delinquency , Juby and Farington, 2001*).
44. *Exstant of the factors influancy the delinquent acts among children in conflict with a law, Journal of child and Adolescent behaviour, 2016, april 26;*
45. <https://eucpn.org/>
46. www.ganrideba.ge
47. www.justice.gov.ge
48. [https://aic.gov.au/research/crime-and-justice-statistical-monitoring;](https://aic.gov.au/research/crime-and-justice-statistical-monitoring)
49. <https://www.impactlaw.com/criminal-law/juvenile/prevention>
50. *National Assosation of Social Workers, Recommendations, 2008, 2014)*

დანართი#1

Ivane Javaxishvili Tbilisi State university

Elene Martashvili

Challenges of social work while working with juveniles under age 14
being in conflict with law

Study is conducted for obtaining Master Degree in Social work

Supervisor:Associate Professor Tamar Makharadze, PH.D In Public Policy

Tbilisi

2019

Supervisor : Tamara Makharadze ,